

ESTUDIS

HÉCTOR LÓPEZ SILVA
Lluitar contra la pesta al Mataró del segle XVIII

FRANCESC MASRIERA I BALLESCÀ
Marçal Trilla i Rostoll (1888-1967).
Un gran periodista vocacional

M. ROSER TRILLA I PRUJÀ
Supervivents d'un cant remot

RECURSOS

FRANCESC COSTA OLLER
Fons Naviliera Mir

FULLS/127

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, juny 2020

AGENTS DE LA PROPIETAT IMMOBILIÀRIA
ADMINISTRACIÓ DE FINQUES
COMUNITATS DE PROPIETARIS

C/ d'en Pujol, 20 - 08302 MATARÓ
Tel. 93 790 39 45 - Fax 93 755 14 46
finquespous@finquespous.cat

www. finquespous.cat

Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Tel. 93 796 40 93 - Fax 93 755 03 27
disseny.castella@telefonica.net

Enquadernacions de llibres i fascicles
Fotocòpies negre i color
Impresos en general - Impremta - Catàlegs
Programes - Revistes
Impressions gran format
Material escolar - Material d'oficina

FULLS/127

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, juny 2020

TAULA

● **EDITORIAL** 1

● **ACTUALITAT** 2

● **ESTUDIS**

LLUITAR CONTRA LA PESTA AL MATARÓ DEL SEGLE XVIII
Héctor López Silva 4

MARÇAL TRILLA I ROSTOLL (1888-1967). UN GRAN PERIODISTA VOCACIONAL
Francesc Masriera i Ballescà 13

SUPERVIVENTS D'UN CANT REMOT
M. Roser Trilla i Prujà 26

● **RECURSOS**

FONS NAVILIERA MIR
Francesc Costa Oller 39

Coberta: Il·lustració de Lola Anglada a l'interior del llibre *La llàntia meravellosa d'Aladdí*, conte de *Les mil i una nits* adaptat en llengua catalana per Marçal Trilla i Rostoll, editat a Mataró per la impremta H. Abadal el 1926.

Prohibida la reproducció dels textos i de les il·lustracions sense esmentar-ne la procedència.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró
Beata Maria, 3. 08301 Mataró
www.masmm.org

Director: Nicolau Guanyabens i Calvet

Consell de redacció: Nicolau Guanyabens i Calvet
Joan Castellà i Oliva
Jordi Malé i Pegueroles

Composició i impressió:
Copisteria Castellà - c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN:* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració de

Amb el suport de

EDITORIAL

UNA ALTRA EPIDÈMIA PER A LA HISTÒRIA

El Coronavirus ha omplert tots els titulars i ha alterat el ritme habitual de les nostres vides. Estem patint una situació —una pandèmia— que les darreres generacions d'historiadors i historiadores només coneixíem a partir de documents. Sempre és recomanable guardar una distància respecte als fets a estudiar, però l'any 2020 ens ha apropat, sense voler i de sobte, a la dinàmica de les grans catàstrofes sanitàries de la història.

S'han fet estudis de l'epidèmia declarada al segle VI, en època de l'emperador de Bizanci Justinià; de la pesta negra del segle XIV, que va reduir la població d'Europa a la meitat, i de la pesta viscuda a Marsella l'any 1720; del còlera que patí Catalunya a mitjan segle XIX i que fustigà Mataró especialment l'any 1854; de l'anomenada grip espanyola de 1918, etc.

Tanmateix ara, en ple brot mortífer, podem calibrar millor les reaccions humanes dels nostres avantpassats desencadenades per la por del contagi. Les epidèmies sembraven el pànic i la desconfiança general. Hi va haver confinaments obligatoris fora muralles, aïllaments de comunitats senceres en quarantena, anul·lació de les activitats massives, crides a la higiene, fugides de les ciutats d'aquells que podien, problemes per desfer-se dels cadàvers, entre altres situacions.

Amb la manca de coneixements, proliferaven des de rumors i prejudicis fins a informacions falses i interpretacions apocalíptiques. Es creia en la fúria divina i es cercaven remeis curatius miraculosos o bé bocs expiatoris. Per protegir-se, d'altra banda, n'hi havia que es vestien amb túniques, caputxes, guants o màscares de bec.

La medicina ha avançat i el món ha progressat, però si parlem d'epidèmies, hi ha algunes constants que encara es mantenen. El primer article d'aquests *Fulls*, per exemple, parla de com el Mataró del segle XVIII lluità contra l'arribada de la pesta: de com es va crear una junta de sanitat, de les mesures que es van prendre en l'àmbit del transport marítim, etc.

Les diferències amb els segles anteriors provenen del factor quantitatiu, perquè l'augment de la demografia i el de la mobilitat fan que per primera vegada el confinament afecti tota l'espècie que domina el planeta. O que, més aviat, creu dominar-lo.

ACTUALITAT

TANCAMENT I REOBERTURA DEL MASMM

Arran de l'alerta sanitària decretada al país i atenent les disposicions de la Generalitat en relació amb les mesures preventives per contribuir a la contenció de l'epidèmia de la Covid-19, el Museu Arxiu va romandre tancat des del dia 13 de març fins a final de maig. A partir del mes de juny, la institució ha anat reobrint les portes progressivament, primer als socis i després als usuaris, amb les restriccions marcades per les autoritats sanitàries.

ESTUDIS

DANIEL DAVÍ I SALVANYÀ
Joaquim Marià Salvañà i Comas (1828-1902): un farmacèutic de Mataró pioner en l'estudi de les Ciències Naturals

GRACIELA CRISTINA FONT
Antonio Font, l'immigrant català (1854-1919)

MANUEL CUSACHS I CORREDOR
Joan Tutó i Diffent (1913-1967)

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/126
del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, febrer 2020

EL NÚMERO 126 DE LA REVISTA *FULLS*, ACCESSIBLE A INTERNET

A mitjan mes de març, el Museu Arxiu avançava una primera versió digital del número 126 de la revista *Fulls*. Ho va fer amb la voluntat de sumar-se a les diverses iniciatives sorgides per difondre la cultura tant com fos possible en els dies de confinament. Entrat el mes de maig, quan es van rebaixar les restriccions, es van poder editar i distribuir els exemplars en paper.

DIA INTERNACIONAL DELS MUSEUS

El Museu Arxiu de Santa Maria va celebrar el Dia Internacional dels Museus 2020 conjuntament amb el Museu de Mataró, la Nau Gaudí - Col·lecció Bassat, la Fundació Iluro i Mataró Art Contemporani M|A|C|. Amb una programació aplegada a la pàgina web culturamataro.cat, hi va haver una pluralitat d'accions, totes de caràcter digital a causa del confinament. El dia en qüestió, el 18 de maig, es va fer una videoconferència, en forma de taula rodona, amb membres de cadascun dels museus al programa *El Mirador* de Mataró Audiovisual.

Ignasi Mayol i Pasant

Santa Maria. 27 de juliol de 1904.

La nostra entitat proposà un tast de l'exposició *El fons fotogràfic Mayol* prevista per a la tardor d'aquest 2020: una selecció de fotografies que Ignasi Mayol i Pasant (1875-1948) va realitzar a principis del segle XX en negatius i positius estereoscòpics. Tot en base al treball arxivístic de Cristina Navarro Miguel, que ha posat en valor un conjunt de més de 1.300 imatges inèdites de Mataró i els seus entorns, i de llocs turístics de Catalunya, França, Itàlia i Suïssa, entre altres.

DIA INTERNACIONAL DELS ARXIUS

Miquel Sala, el primer de l'esquerra, amb companys del Museu Arxiu en la parada de Sant Jordi de 1982.

El dia 9 de juny, els arxius de la ciutat han celebrat el Dia Internacional dels Arxius amb diferents activitats virtuals a la xarxa. El Museu Arxiu de Santa Maria ha presentat un vídeo que mostra una vintena d'imatges de qui va ser membre del Museu Arxiu i fotògraf amateur molt implicat en la dinàmica de la ciutat de Mataró: Miquel Sala i Girbal (1926-2008).

Sala era un apassionat de la fotografia. A més de ser el fotògraf de la nostra entitat, amb la seva càmera va capturar la vida de la ciutat entre 1962 i 2000: carrers, edificis, esdeveniments, actes, festes, etc.

L'any 2011, els seus descendents van fer donació al Museu Arxiu del seu fons fotogràfic, format per més de trenta mil negatius de pas universal i diapositives, tant en blanc i negre com en color. Molt ben ordenat i classificat, inclou força reportatges de viatges, però el seu interès radica sobretot en les instantànies del Mataró de finals del segle XX, de gran qualitat artística i documental.

CONVOCATÒRIA DE LA XXXVII SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la XXXVII Sessió d'Estudis Mataronins, prevista per al dissabte 21 de novembre de 2020.

Es convoquen investigadors i investigadores en qualsevol àrea de recerca perquè hi puguin presentar comunicacions escrites. Hauran de ser estudis inèdits i el seu àmbit geogràfic es limitarà al Maresme. Tot i que cada participant pot presentar més d'una comunicació, l'organització tindrà la facultat d'acceptar-ne només una en cas que el nombre total de les proposades sigui elevat.

Per poder presentar la comunicació, cal abans enviar-ne un petit resum en Word que no pot excedir les 10 ratlles (lletra Times New Roman de mida 12 i amb interlineat 1,5) a aquesta adreça electrònica: enricsubina@yahoo.es. El termini per enviar aquest resum finalitza el dia 6 de novembre de 2020.

En l'acte de la Sessió d'Estudis es disposarà de 10 minuts per presentar la comunicació i permetre, així, el debat posterior. L'exposició dels treballs podrà anar acompanyada de material audiovisual, però caldrà portar-lo com a mínim deu minuts abans que comenci la Sessió o durant el descans de l'intermedi.

Les comunicacions acceptades hauran de redactar-se en dues versions: la breu, que es publicarà en paper, i la completa, que s'inclourà al portal web RACO (Revistes Catalanes amb Accés Obert: www.raco.cat), on es podrà consultar en línia. Les dues versions escrites de la comunicació hauran de ser lliurades abans del 31 de gener de 2021 a aquesta adreça electrònica: enricsubina@yahoo.es.

La versió breu de la comunicació s'ha de presentar en format electrònic (Microsoft Word) i cal escriure-la sobre una plantilla predeterminada (sessió_breu.doc), que es pot descarregar a la pàgina web del MASMM (www.masmm.org), dins la secció de Publicacions / Sessions d'Estudis Mataronins; en aquesta pàgina també es troben les «Normes de presentació» que cal seguir. L'extensió màxima que pot tenir la versió breu de la comunicació és de 4 pàgines de la plantilla.

La versió completa de la comunicació s'ha de presentar igualment en format electrònic (Microsoft Word) i cal escriure-la sobre una plantilla predeterminada (sessió_completa.doc), que es pot descarregar a la pàgina web del MASMM (www.masmm.org), dins la secció de Publicacions / Sessions d'Estudis Mataronins; en aquesta pàgina també es troben les «Normes de presentació» que cal seguir. L'extensió màxima que pot tenir la versió completa de la comunicació és de 25 pàgines de la plantilla.

L'edició digital de les comunicacions i l'edició en paper dels seus resums són a càrrec del Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col·laboració de la Direcció de Cultura de l'Ajuntament de Mataró.

Durant el segle XVIII els ports europeus del Mediterrani no van patir els estralls de la pesta, amb només l'excepció del de Marsella el 1720. En canvi, les poblacions de les costes del nord d'Àfrica i del Mediterrani Oriental van patir freqüents contagis. L'existència d'institucions i mesures de sanitat marítima als ports europeus explicarien aquesta diferència.

A partir de l'estudi dels acords municipals de l'Ajuntament de Mataró d'aquest període, Héctor López desgrana com les autoritats de la ciutat van afrontar la lluita contra la possible arribada de la pesta a la ciutat. A cada avís d'un nou brot epidèmic a la zona del Mediterrani, s'hi reaccionava amb mesures de protecció que van resultar del tot efectives.

LLUITAR CONTRA LA PESTA AL MATARÓ DEL SEGLE XVIII

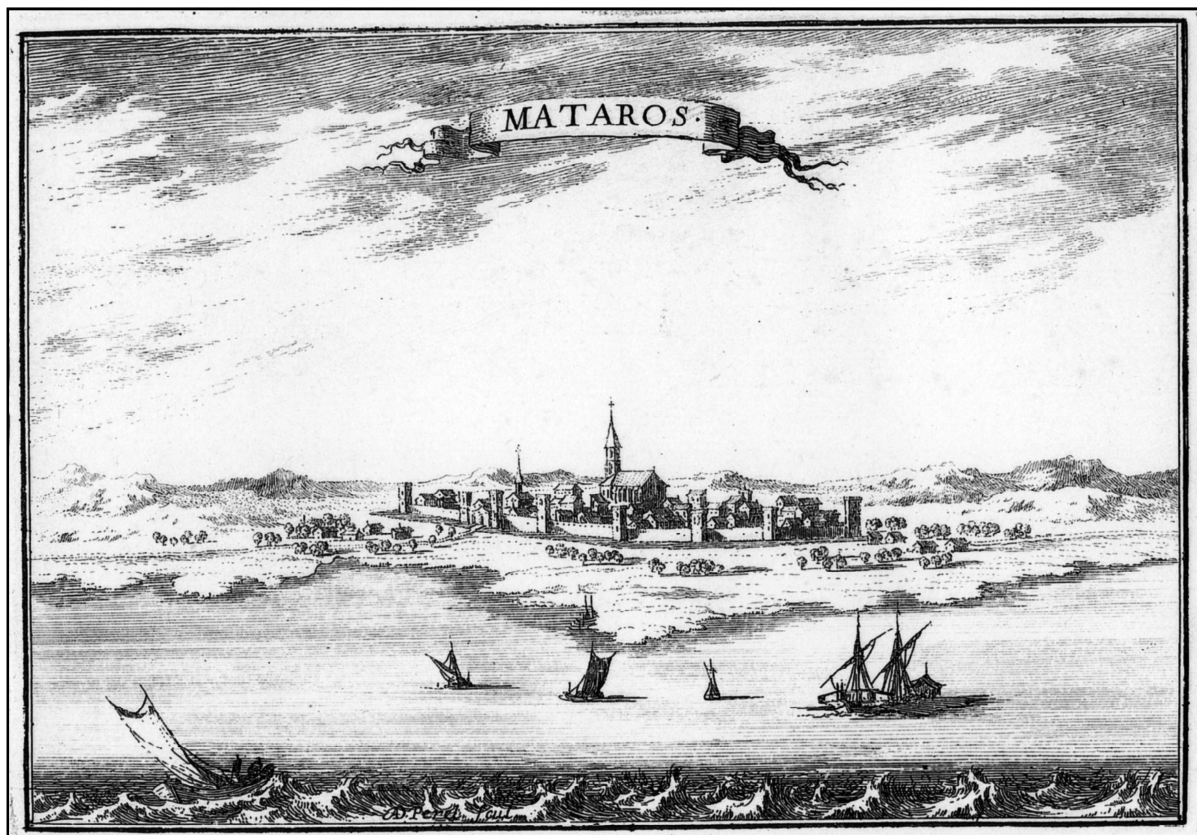
LES EINES PER LLUITAR CONTRA LA PESTA

L'any 1346 s'iniciava a Europa el brot de pesta coneguda popularment com a «pesta negra». Davant d'aquesta nova malaltia, desconeguda fins a aquell moment, les autoritats van decidir prendre diverses mesures de caràcter preventiu per tal de frenar-ne el risc de contagi, com ara evitar la corrupció de l'aire, que era tinguda com una de les causes que produïen la pesta. En aquest sentit, es recomanava la ventilació dels espais tancats per tal de netejar l'aire (Arrizabalaga 1998: 17). Hi havia una clara preocupació pel sanejament dels espais públics. Les autoritats municipals, al llarg dels segles XIV i XV, van decretar la neteja de carrers i clavegueres. També es prenien mesures de cara a mantenir la salubritat de l'aigua, motiu pel qual es demanava a la població que no llencés residus als canals per on aquesta circulava, i s'habilitaven zones fora de les muralles per tal de dipositar aquests residus (Roca 2018: 23). Alguns dels tractadistes de l'època recomanaven l'abandonament de viles i ciutats davant el perill de contagi. Per tal de mantenir un ambient de certa normalitat, es recomanava també limitar les manifestacions de dol, com el toc de difunts. Es pretenia evitar la transmissió a la població d'impressions massa negatives de la situació que s'estava vivint (Roca 2018: 29).

Amb el pas del temps, les autoritats municipals, fruit de l'experiència de brots recurrents, van començar a aplicar altres mesures, entre les quals una de les més importants va ser la d'aïllar els malalts en una morberia, un espai construït expressament per tal de tenir-hi els contagiats, mentre que els familiars i coneguts dels contagiats havien de passar una quarantena confinats (Forn 1993: 73-75). Un altre remei, vinculat amb aquest tancament, era practicar purificacions, en sentit de neteja. Mitjançant aquesta operació, que podia fer-se amb perfums, vinagre o amb foc, es pretenia eliminar qualsevol rastre de la malaltia en cossos, animals, roba, objectes, etc. (Forn 1993: 74). En casos excepcionals, com així succeí a Mataró el 1652, es decretava l'abandonament total de la vila o la ciutat, i es procedia a la purificació de tots els edificis, els carrers i les places (Forn 1993: 76).

ELS ANTECEDENTS DE LA LLUITA CONTRA LA PESTA: SEGLE XVII

Tal com ha estudiat Francesc Forn i Salvà, al llarg dels segles XVI i XVII van ser constants els avisos als jurats de Mataró per part dels consellers de Barcelona, per tal de prevenir-los sobre brots de pesta (Forn 1993: 162). Davant el possible contagi, totes les alarmes s'activaven. Així, el 1629 ja es van establir a Mataró els «guardes de morbo», que tenien la tasca de vigilar els accessos a la vila. Igualment, els jurats van promoure el vot a sant Josep, per al qual s'acudia a l'església del convent dels Carmelites Descalços a fi de demanar la protecció del sant. Poc temps després, el 1631, es va fer un pas més enllà i es va construir una caseta extramurs per sotmetre a la quarantena tota persona que volgués accedir a Mataró. (Forn 1993: 164)

Panoràmica idealitzada de Mataró realitzada per Sebastien de Pontault de Beaulieu, c. 1668. ICGC: RL. 9721-063.

Però aquestes mesures resultarien insuficients davant el brot de pesta que assolà la vila entre 1650 i 1652. A partir del primer avís que reberen les autoritats, s'optà per establir la quarantena, a més de reforçar la vigilància dels diversos portals de la muralla. Amb tot, aquestes mesures devien resultar ineficaces, atès que a començaments de gener de 1651 es va decidir de «fer oficiar a l'església, setmanalment, un cantar per a les ànimes del purgatori». Veient que la situació no millorava, a finals de gener d'aquell 1651 es va optar per reforçar les mesures per evitar el contagi i es va tancar el comerç amb Barcelona, a més de reforçar les guàrdies. (Forn 1993: 172-173)

A partir del març de 1652, i davant una situació cada cop més asfixiant, les famílies benestants de la vila van començar a abandonar el nucli urbà i es refugiaren als veïnats de muntanya (Valldeix, Mata, Cirera) o a les viles properes. Al maig d'aquell 1652 deixaven la ciutat tant les autoritats civils com les eclesiàstiques, i restaren únicament els frares caputxins, que es feren càrrec de la gestió del dia a dia. Finalment, el juliol de 1652 s'acordava l'evacuació total de Mataró, tot esperant que el brot s'apaivagués (Forn 1993: 179-181).

EL CREIXEMENT DEMOGRÀFIC DE MATARÓ (SEGLES XVII I XVIII)

Durant la primera meitat del segle XVII, la població de Mataró anà creixent de forma continuada. Així ens ho indiquen les dades dels anys 1616, quan es registraven 500 famílies que, al tall de 1647, s'havien convertit en 663 (Llovet 2002: 25). Després d'aquest període de creixement, en vingué un de mortalitat, marcat pel brot de pesta de 1652. Un cop superada aquesta crisi, al període 1652-1687 hi va haver un estancament de la població. A partir de 1687 s'inicià una nova etapa de fort creixement, que portà a les 1.047 famílies el 1702 (Llovet 2002: 26).

Al llarg del segle XVIII, període que analitzem en aquest article, no trobem cap crisi comparable a la de la pesta de 1652. Amb tot, hi va haver alguns anys en què el nombre de defuncions va igualar, o fins i tot superar, el nombre de baptismes. Entre 1702 i 1787 — any del cens de Floridablanca—, el creixement vegetatiu va ser sempre positiu, amb una mitjana de creixement de 634 habitants cada quinquenni (Llovet 2000: 193-194). L'any 1787 a Mataró hi vivien 9.943 habitants.

EL BROT DE PESTA DE MARSELLA (1720-1723)

El 25 de maig de 1720 arribava a Marsella un vaixell procedent dels ports de l'Orient Mitjà que portava al seu interior la temuda pesta. Poc temps després, al juny, moria una primera víctima de la malaltia; s'inicià d'aquesta forma un nou brot epidèmic, que s'estendria fins a finals de 1722 (Signoli / Séguy / Biraben / Dutour 2002: 830).

Després d'haver rebut una carta de l'Ajuntament de Barcelona que informava del que calia fer davant l'amenaça d'un nou contagi, l'Ajuntament de Mataró reorganitzava la Junta de Sanitat, que era la institució encarregada de vetllar per la prevenció sanitària. Es decidí nomenar com a «guardias de tierra» Jaume Ametller i Josep Casillanis, que quedaven encarregats de vigilar que es complís amb la quarantena. Igualment, es nomenà els regidors Peramás i Dorda per actuar com a encarregats de Sanitat i fer complir totes les disposicions necessàries.[1] Poc temps després, els regidors prohibien al patró mataroní Bernat Colomer, procedent de Sardenya, poder descarregar a Mataró, pel fet de no dur «otra patente que la que se llevó de ida»; i el forçaren a anar a Barcelona per passar la quarantena.[2]

A finals de juliol d'aquell mateix any, i després d'haver rebut una carta del «Comadante General deste Partido», es nomenà els regidors Josep Vendrell, Francesc Peramás, Marià Vieta i Fèlix Dorda, perquè interroguessin i prenguessin jurament a «qualquier Patrón, marineros y otras personas» que estiguessin sota sospita de poder estar contagiades. Tanmateix, també s'acordà que, en cas que els quatre regidors o el guardià del port consideressin la necessitat d'ajuda militar, podrien sol·licitar-la al comandant.[3] A l'agost començaren a arribar altres notícies, la primera de les quals fou que el brot de pesta provenia de Marsella. Per aquest motiu, i després d'haver estat informades les autoritats, es va decidir sol·licitar al comandant militar que «se sirva disponer unas patrullas de soldados a cavallo», destinades a recórrer la costa del corregiment; també s'acordà avisar la resta de poblacions per tal que «practiquen las diligencias que se previenen».[4]

El 7 d'agost, en una altra sessió de l'Ajuntament, s'arribava a l'acord d'establir dues guàrdies «de morbo», formades pels habitants de Mataró «sin excepción de personas», i s'encarregava al regidor Vendrell que, juntament amb un secretari, dispensés patents de sanitat per poder entrar i sortir de Mataró.[5] L'11 d'agost, després d'haver rebut carta de Francisco Cayetano d'Aragó, comandant general del Principat, s'acordava establir una partida de cavalleria a Caldes d'Estrac, encarregada de patrullar la costa des de Caldes fins a Mataró; una segona patrulla situada a Vilassar, encarregada de cobrir la zona entre Vilassar i Masnou, i una última patrulla a Masnou, que havia de fer el camí invers a la de Vilassar.[6] Però totes aquestes mesures no van ser suficients. A començaments de setembre de 1720 es decidia demanar al rector de Santa Maria, al prior dels Carmelites Descalços i al guardià dels Caputxins que fessin rogatives per demanar a Déu que els deslliurés del contagi. I també s'acordà fer una processó general de rogatives per tota la ciutat amb el Sant Crist propietat de la confraria de Sant Joan.[7]

Davant del perill provinent de Marsella, el 18 de setembre de 1720 es creà la Suprema Junta de Sanidad. Aquest organisme era l'encarregat de centralitzar les notícies que arribaven sobre els

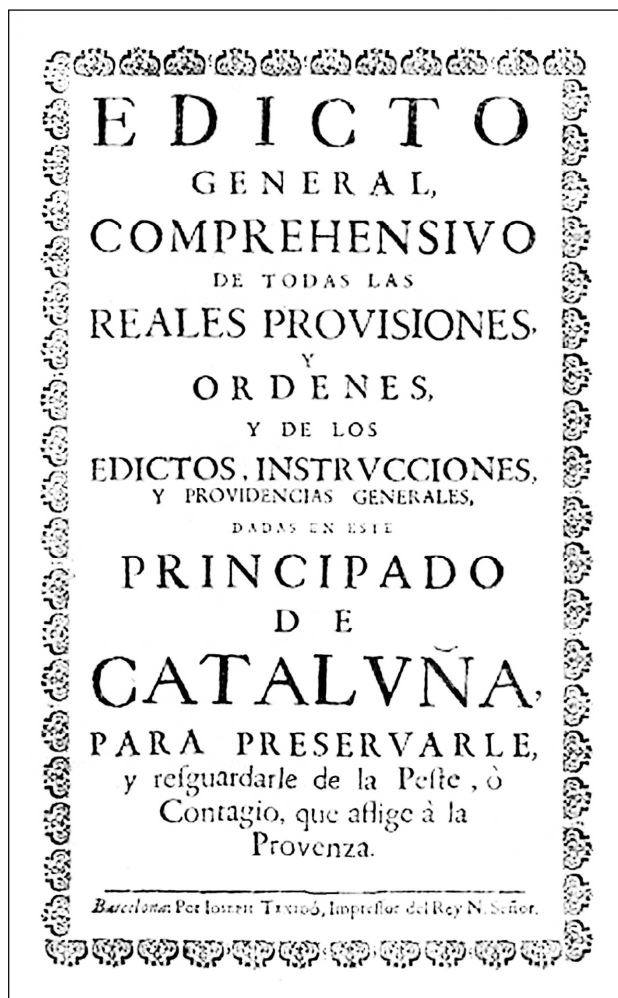
Quadre de la pesta de Marsella de 1720, pintat l'any 1819. Autor: Nicolas-André Monsiau (Musée du Louvre).

contagis i el que enviava a les juntes locals les ordres amb el que havien de fer (Rodríguez-Ocaña 1988: 147; 152-153).

Entre gener i febrer de 1721 s'acordava la construcció de tres barraques, situades una als límits entre Argentona i Mataró, i les altres dues a la part de llevant fins a arribar al límit amb Llavaneres, per tal de poder vigilar la costa. Aquestes barraques havien d'estar guardades per «un carro y quatro soldados y quatro paisanos», que feien torns de quatre dies. Així mateix, es van habilitar dos vaixells que, amb un patró i quatre mariners cadascun, patrullarien les costes de Mataró. Aquestes naus, de cara a ser identificades correctament, havien d'anar amb «las armas de la ciudad y las letras de Sanidad».[8]

L'arribada de notícies des de França, on s'havia originat el contagi, i des de Barcelona, van portar l'Ajuntament a prendre una decisió dràstica: l'aïllament de la ciutat. El juliol de 1721, el marquès de Castel-Rodrigo, capità general de Catalunya, ordenava la impressió i l'enviament a tots els caps de Corregiment de l'*Edicto General Comprehensivo*, on es recollien les ordres i normes que s'havien de seguir per tal de mantenir el brot de pesta fora de terres catalanes (Fàbregas / Vidal 2015: 242). Així, a partir del 14 de juliol d'aquell 1721, només van romandre obertes, però amb una estreta vigilància, les portes de Barcelona i de Valldeix. La primera estava sota control dels regidors de l'Ajuntament, així com dels «cavalleros y los que gozan de privilegio militar»; a més, comptaven amb l'assistència de «dos paisanos, vecinos de la Ciudad». La custòdia de la porta de Valldeix fou confiada al «Reverendo Rector y clérigos de la presente», que també havia de ser assistit per dos veïns de la ciutat.[9] Malgrat els càstigs previstos per a qualsevol persona que no complís amb els controls establerts, el desembre de 1721 els regidors hagueren d'acudir a un aldarull provocat per «un theniente de Reales Guardias Españolas» i un cavaller, de qui no es recollí el nom, a la porta de Barcelona. Segons el relat dels fets, el tinent va intentar traspassar el control sense mostrar la patent de sanitat, per després «atropellar a los guardias de sanidad que [...] se hallaban en dicha puerta».[10] En els registres posteriors no tornem a trobar cap referència a aquest fet.

Ja entrat l'any 1722, l'Ajuntament acordava sol·licitar de la comptadoria del cadastre les cartes de pagament per tal de poder fer front als dispendis generats arran de les mesures preses per apaivagar les possibilitats de contagi: l'establiment de les guàrdies, la construcció de barraques i l'avarada

EDICTO GENERAL, COMPREHENSIVO DE TODAS LAS REALES PROVISIONES, Y ORDENES, Y DE LOS EDICTOS, INSTRVCCIONES, Y PROVIDENCIAS GENERALES, DADAS EN ESTE PRINCIPADO DE CATALVÑA, PARA PRESERVARLE, y resguardarle de la Peste, ò Contagio, que aflige à la Provenza.

Barcelona: Por Joseph Texidó, Impressor del Rey N. Señor.

Edicte del marquès de Castel-Rodrigo, capità general de Catalunya, de 1721: «para preservarle y resguardarle [Catalunya] de la peste o contagio que aflige a la Provenza».

dels vaixells de sanitat.[11] En una sessió duta a terme el 15 de maig de 1722 es feia constar que l'Ajuntament havia gastat un total de 1.783 lliures i 12 sous des del 24 de febrer de 1721 per tal sufragar les despeses derivades de les diverses mesures preses per frenar l'epidèmia.[12]

No serà fins al novembre de 1723 quan tornem a trobar referències al brot de pesta iniciat a Marsella el 1720. En un dels últims acords de novembre de 1723, l'Ajuntament feia constar com «todavía es necesario continuar la custodia de la salud en estos Reynos», atès que el contagi de Marsella encara era present, i es temia que reiniciar el comerç amb els ports francesos, on recalaven productes del llevant mediterrani, provoqués una reviscolada de l'epidèmia. En aquest sentit, es dictaven tota una sèrie de mesures contra productes vinguts del llevant, i especialment el tabac: s'instava a no acceptar cap càrrega que no vingués dels ports italians de Venècia, Sicília, Liorna i Gènova, ports en els quals es confiava que s'hagués fet

quarantena a totes les mercaderies.[13] A començaments de desembre d'aquell 1723, els regidors encarregats de mantenir el cordó sanitari van inspeccionar com es cremaven «dos piezas de blavetes y otra de botolonia blanca», davant la porta de Barcelona, i es van deixar a la foguera fins que «todo fue convertido en ceniza».[14]

BROTS DE PESTA ENTRE 1738 I 1748

A finals de 1738 tornarien a sorgir notícies sobre brots de pesta, aquest cop a la Mediterrània oriental. El novembre de 1738 es rebia l'ordre de prohibir a un vaixell anglès fermar àncores pel fet d'haver salpat de Constantinoble, on «se halla estendido el contagio».[15] A mitjan desembre, es rebia informació que la pesta s'havia estès pels Balcans (Valàquia, Transilvània, Hongria) i es temia que hagués arribat a territoris austríacs, inclosos Trieste i el Tirol. Per aquest motiu, es manava a tots els corregidors que decretessin un període de quarantena a qualsevol vaixell que vingués dels ports balcànics o que portés mercaderies procedents d'aquella zona.[16]

Entre 1741 i 1748 les notícies generades per la por del contagi tornen a sovintejar en els acords de l'Ajuntament. Així, el 14 de juny de 1741, s'informava els regidors que s'havia donat un nou brot de pesta a la zona de Morea, sota control de la Sereníssima República de Venècia. Per aquest motiu, el capità general de Catalunya recomanava decretar «la más rigorosa quarentena» a qualsevol persona provinent d'aquella zona.[17] L'octubre de 1742 s'havia avisat de l'arribada a costes franceses de cinc vaixells contagiats, i això implicava la necessitat d'assegurar-se que tots els vaixells, tant els provinents de França com els que sortien dels ports catalans, tinguessin la seva corresponent patent de sanitat, el document reglamentari que tot vaixell havia de portar, per tal de distingir-los dels vaixells contagiats.[18]

El 13 de gener de 1743, els regidors autoritzaren, a petició de Francesc Raymir, l'embarcament de dues-centes vint pipes d'aiguardent i seixanta de vi negre a un vaixell holandès que havia fondejat davant Mataró. Amb tot, s'advertia que calia prendre totes les precaucions necessàries perquè els encarregats de portar les pipes fins al vaixell no entressin en contacte amb els mariners que eren a dins. Per això, es manà que l'intercanvi es fes en alta mar, deixant anar la càrrega al mar perquè els mariners holandesos l'anessin a buscar amb els seus propis bots.[19]

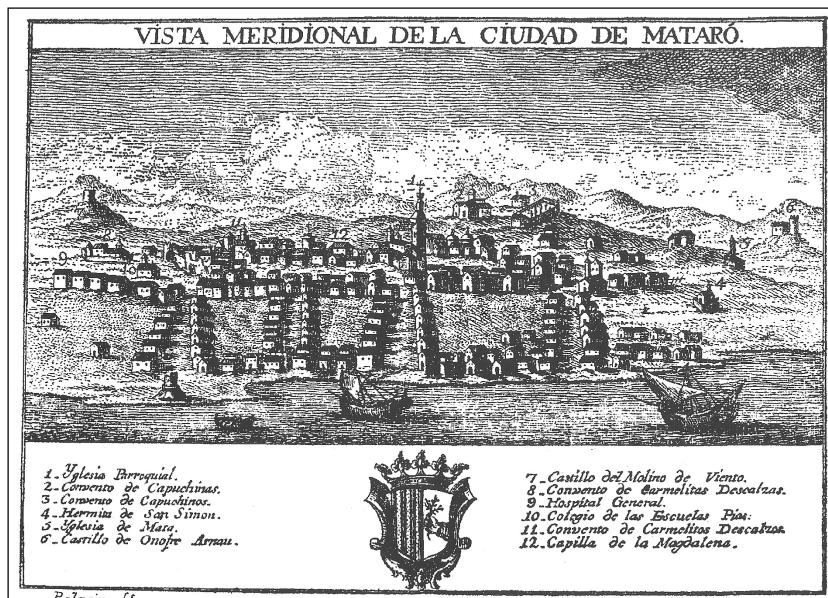
I és que la por al contagi continuava sent present. El 5 de juliol de 1743, el guardià del port de Mataró rebia l'encàrrec dels regidors responsables de la Sanitat d'impedir el desembarcament de qualsevol persona o mercaderia dels vaixells que no tinguessin en regla la patent de sanitat, i d'enviar tot vaixell que no complís el requisit de comptar amb l'esmentada patent cap al «lazareto de Barcelona».[20] A finals de juliol, les autoritats rebien l'avís d'un nou brot de pesta, aquest cop a la ciutat de Ceuta. Per evitar el contagi, s'organitzà ràpidament una nova Junta de Sanitat, formada per un regidor i el guardià del port, encarregats de vetllar perquè no arribés el contagi.[21] A l'agost, i tenint en compte aquest nou brot de pesta, l'Ajuntament acordà, a instància de la Junta de Sanitat, tancar les portes de Sant Josep, Argentona, Feliu i Escaletes, a més d'aixecar tres barraques: una prop de la riera de Mata; l'altra, a l'ermita de Sant Simó, i l'última, a la platja; també acordà establir un «cabo de morbo con quatro paysanos», així com guàrdies formades també per un caporal i quatre veïns a les barraques.[22]

Com és lògic, aquestes mesures comportaven una sèrie d'inversions de caràcter econòmic. Així, i per tal de dur-ne un millor control, el corregidor demanà que es fes una relació del cost de la construcció de les barraques, així com del dispendi diari que suposava el seu manteniment i també del cost dels serveis de les guàrdies.[23] El juny de 1744, l'Ajuntament acordà fer una nova impressió de la patent de sanitat pròpia de Mataró perquè la placa original estava en mal estat.[24] A començaments d'agost de 1744, l'Ajuntament donà a Francesc Guiu, encarregat del manteniment de les barraques i d'avisar les guàrdies, una gratificació de 80 lliures per ser «dicho Trabajo digno de una suficiente gratificación».[25]

Entre setembre i octubre de 1747, es va donar compte d'un nou contagi, aquest cop a «Zafi y Santa Cruz de Barberia», notícia donada per un vaixell holandès que portava càrrega provinent de Liorna. De nou, s'acordà establir una guàrdia a la platja, a més de castigar qualsevol mariner o pescador de Mataró que entrés en contacte amb aquest vaixell holandès.[26] Poc temps després, s'impedia l'entrada a Mataró d'un vaixell amb bandera francesa, seguint l'exemple de les autoritats de Salou. També es rebia notícia que s'havia d'enviar als llatzerets de Liorna o Marsella qualsevol vaixell que se sospités que provenia de Barberia.[27] El gener de 1748 es rebia l'avís, per part d'un pinc francès, que era millor que s'impedís l'accés de qualsevol vaixell provinent de Sicília, on també hi havia un brot de pesta.[28]

L'ETAPA ENTRE 1756 I 1766

A partir de 1748, i fins al 1756, s'entrà en una etapa de calma pel que fa a les alertes per pesta. Aquesta calma es trencà l'abril de 1756, quan l'Ajuntament va rebre una carta que informava sobre un nou brot de pesta al nord d'Àfrica i del fet que la Junta de Sanitat de Marsella ja havia decretat una quarantena a tot vaixell procedent de Gènova per por del contagi. Els regidors acordaren ordenar al capità del port que, en cas de trobar qualsevol vaixell amb bandera genovesa que volgués fondejar a Mataró, l'hauria d'enviar a Bar-celona a passar la quarantena.[29]

Imatge de la ciutat de Mataró, vista des del mar. Extreta d'*Atlante español ó descripción de todo el reyno de España. Tomo VII. Vista meridional de la Ciudad de Mataró*. Opuscle editat a Madrid el 1783.

Tres anys més tard es rebien instruccions del marquès de la Mina, capità general de Catalunya, per evitar que «no rossen con las embarcaciones y navíos infectos» tots aquells vaixells que en trobessin de procedents d'Itàlia i de França, a causa d'un brot de pesta que havia esclatat a Egipte. En un imprès inserit dintre el manual d'acords, trobem la distribució de tropes destinades a guardar la costa del Maresme feta pel marquès de la Mina:

INDRET DE COSTA	NOMBRE D'EFECTIUS
Caldes d'Estrac	18 sergents i soldats d'infanteria
«Hostal de Almas»	9 sergents i soldats de cavalleria
Mataró	25 oficials d'infanteria 400 sergents i soldats d'infanteria 3 oficials de cavalleria 42 sergents i soldats de cavalleria
Vilassar de Mar	1 oficial de cavalleria 16 sergents i soldats de cavalleria
Premià	1 oficial d'infanteria 42 sergents i soldats d'infanteria 1 oficial de cavalleria 16 sergents i soldats de cavalleria
Masnou	10 sergents i soldats de cavalleria

Font: elaboració pròpia a partir de la documentació (ACM. Fons Ajuntament de Mataró, Acords municipals 0015, folis 27r - 28v).

A banda de seguir aquestes instruccions, també es nomenà el regidor degà, Josep de Carles, com a encarregat de la Junta de Sanitat local. Les tasques que se li encomanaren foren repartir les patents de sanitat als pescadors i mariners mataronins, però també assegurar-se que aquests no entraven en contacte amb vaixells sospitosos d'estar infectats.[30] El 5 de novembre els regidors rebien la notícia que el contagi havia passat. Per aquest motiu, resolien comunicar a tota la població que ja no calia prendre mesures extraordinàries i es decidiren a desmuntar les barraques construïdes per la guàrdia de la costa.[31]

Però la tranquil·litat duraria poc. L'agost de 1760 es tornava a rebre notícia d'un nou brot de pesta, que es creia que ja havia arribat als ports de Marsella, Liorna, Malta i Venècia, procedent de Xipre. De nou es prenien les velles mesures d'establir la quarantena i d'enviar qualsevol vaixell sospitós cap a Barcelona perquè fos inspeccionat allà.[32] Al novembre es rebia notícia de la mort del capità i de dos mariners venecians que havien fet la ruta Xipre-Venècia; per aquest motiu, s'acordà refermar les mesures de quarantena i es manà al capità del port que extremés la vigilància.[33]

A aquest brot de pesta se sumaria un altre a partir de 1763, que tindria ramificacions fins a 1766. L'abril de 1763 es rebia informació d'un brot de pesta a Bòsnia i Sèrbia, motiu pel qual els governs de Venècia i Florència havien decretat una quarantena de vint-i-un dies a qualsevol producte provinent d'aquella zona dels Balcans. A casa nostra, els regidors van decidir posar en avís el capità del port, però sense donar més instruccions, a l'espera de rebre més notícies.[34] El gener de 1764 es rebien noves més preocupants: es confirmava l'avanç de l'epidèmia per l'Adriàtic. Per aquest motiu, es decidia manar al capità del port que enviés vers Barcelona qualsevol embarcació sospitosa d'estar contagiada.[35] A finals de febrer, s'informà que la pesta continuava avançant, motiu pel qual l'Ajuntament de Mataró,

seguint instruccions, va decidir establir patrulles per tal d'assegurar-se que el contagi no toqués terra.[36]

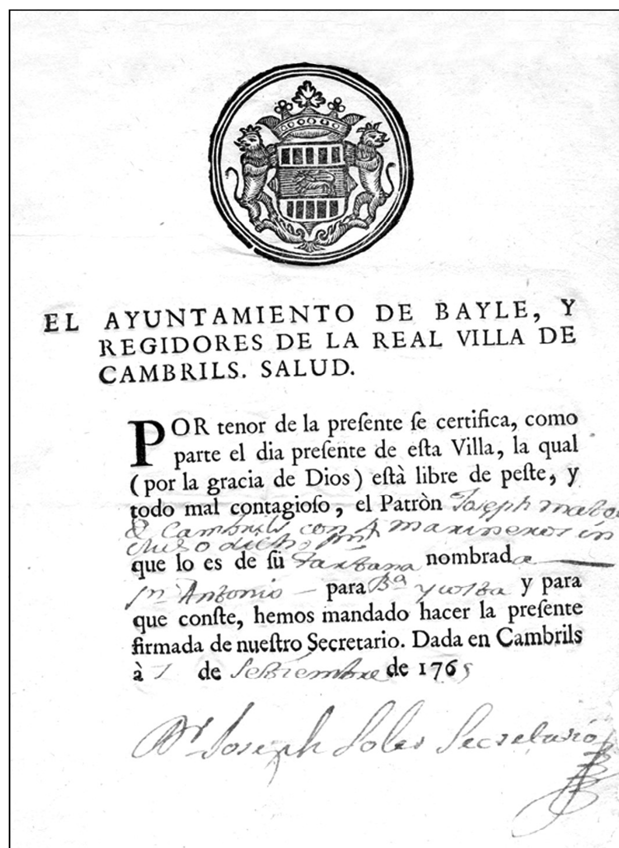
Malgrat les constants mesures preses pel consistori davant els avisos de contagi, sembla que no tots els mataronins tenien la mateixa por de la pesta. Tant és així que s'hagueren de decretar penes de trenta dies de presó i multes de sis lliures a qualsevol persona que agafés «avas de las infectas [...] de los montones [que] son en la orilla del mar», provinents d'un vaixell amb bandera holandesa que estava ancorat davant Mataró.[37]

A banda de fer complir les quarantenes, una altra de les funcions de la Junta de Sanitat era la de nomenar metges per tal que assessoressin les autoritats durant les quarantenes. Per a aquest brot de pesta de 1764, els metges nomenats van ser els doctors Miquel Tunyí i Mariano Riera.[38]

LES ÚLTIMES AMENACES DE CONTAGI (1770-1787)

El paper dels metges que assessoraven els membres de la Junta de Sanitat era cabdal, com demostra un acord de 1770 en el qual, a banda de nomenar de nou Miquel Tunyí i Mariano Riera, es reforçava l'equip mèdic amb Francesc Tor i Josep Antoni Falgueres, així com amb el cirurgià Nicolau Griver, en previsió que arribés un possible contagi provinent de «la esquadra Rusa destinada [...] en Mahón».[39]

Durant el mes de març de 1771, la Junta de Sanitat de Mataró hagué de fer front a l'aparició

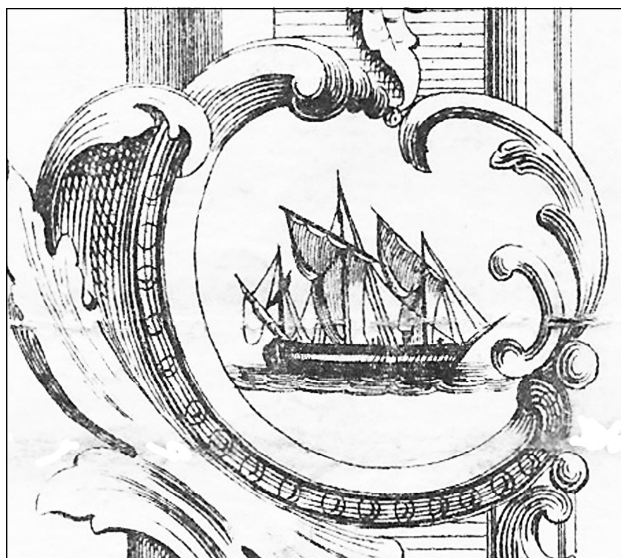

EL AYUNTAMIENTO DE BAYLE, Y REGIDORES DE LA REAL VILLA DE CAMBRILS. SALUD.

POR tenor de la presente se certifica, como parte el dia presente de esta Villa, la qual (por la gracia de Dios) està libre de peste, y todo mal contagioso, el Patròn [handwritten] que lo es de su [handwritten] nombrad[handwritten] para [handwritten] y para que conste, hemos mandado hacer la presente firmada de nuestro Secretario. Dada en Cambrils à [handwritten] de [handwritten] de 176[handwritten]

Certificat de sanitat expedit a Cambrils l'any 1765 que dona fe que la tartana San Antonio del patró Joseph Matheu «está libre de peste y de todo mal contagioso». Arxiu Municipal de Cambrils.

d'un mariner holandès a les costes mataronines. El 15 de març, la Junta de Sanitat acordava encomanar a Salvador Serra, regidor comissionat de la Junta, de vigilar el compliment de la quarantena d'aquest mariner, de qui se'ns diu que fou recollit «por la piedad de unos pescadores de esta ciudad».[40] Passats deu dies, es rebia informació des de la ciutat de Cette (a França) sobre el naufragi d'un vaixell holandès a les seves costes, de la tripulació del qual formava part aquest mariner rescatat. Un cop comprovat que el vaixell, tal com havia explicat el mariner en una relació que no s'ha conservat, no havia patit cap mena de contagi durant el seu trajecte, s'acordà aixecar la quarantena tant al mariner com als pescadors que l'havien ajudat.[41]

Els últims anys del segle van veure el sorgiment de noves amenaces de contagi. El 1785, després d'un brot que s'havia originat a Tunísia, «que en pocos días hayan muerto 329 personas», s'acordava establir una guàrdia a tota la ciutat, formada per «la tropa de Reales Guardia Walonas», així com per «dos Piquetes de Dragones» que feien patrulles per la costa de dia i de nit, i pels soldats que estaven de guarnició a les bateries «de Levante y Poniente».[42]

Dibuix d'un vaixell del segle XVIII. Detall decoratiu d'una patent de sanitat expedida a Alacant l'any 1860.

MASMM, Fons Naviliera Mir.

El 5 de maig de 1786 es rebia l'ordre d'habilitar els aquarteraments de la ciutat, que havien quedat abandonats, per tal d'acollir una tropa formada per soldats del Regiment de Dracs de Numància, que estaven destinats a fer patrulles per «los puestos del Cordón de Sanidad de este Corregimiento», juntament amb soldats del Regiment de Cavalleria de Calatrava. En una sessió de juliol d'aquell mateix any, s'especificava que aquestes mesures s'havien pres per un brot de pesta a Bona (Algèria), a més d'indicar-se que s'havia de formar una patrulla de ciutadans, encapçalada pels regidors de l'Ajuntament, per tal de vigilar la costa de Mataró.[43]

L'última notícia d'un brot de pesta va ser el 1787. Aquell any, i després d'haver-se comprovat que l'epidèmia havia revifat a Algèria, les autoritats van decidir establir un cordó sanitari que seria patrullat per un destacament format per «un oficial, un tambor, un cabo y 10 soldados del Regimiento de Suizos», que s'havia d'establir a les anomenades «casas de la Marina». Per reforçar aquest primer control, també es va establir un segon cordó, que era patrullat per ciutadans de Mataró.[44]

A TALL DE CONCLUSIÓ

Des de la seva aparició, la pesta va suposar una amenaça periòdica per a la població i les autoritats, les quals van haver de posar en pràctica diverses mesures per tal de fer front al contagi. En el cas mataroní, des de l'any 1652, quan s'hagué de decretar l'abandonament de la vila a causa de les innombrables morts per la pesta, i fins al 1720, no hi hagué cap altre episodi rellevant de contagi. A partir de 1720, i de forma periòdica, les autoritats municipals van recórrer a unes mesures destinades al control de persones i mercaderies per evitar que la pesta penetrés dins la ciutat.

Dels brots de pesta que hi hagué durant el període estudiat, el que més reaccions va provocar va ser el de 1720-1723, iniciat a Marsella. Davant la por del contagi, les autoritats locals van optar per tancar la ciutat i establir dos accessos (els portals de Barcelona i de Valldeix), on hi havia una guàrdia destinada a controlar que tothom que volia entrar o sortir dugués una patent de sanitat. Una altra de les mesures posades en marxa va ser repartir, per tota la costa del Maresme, tropes destinades a controlar els possibles desembarcaments de persones i mercaderies. L'arribada de vaixells de la zona de llevant despertava recels i inquietud.

Davant les notícies, cada cop més esporàdiques, de brots de pesta a l'Orient, als Balcans, a Itàlia o al nord d'Àfrica, les autoritats municipals prengueren les dues grans mesures de sanitat marítima del moment: la quarantena per a qualsevol persona o objecte sospitós de provenir de les zones afectades i l'establiment de tropes a tota la costa per tal d'evitar desembarcaments.

Hem vist també com les mesures proposades per les autoritats mataronines no sempre eren acceptades. Aquest és el cas d'aquell oficial de cavalleria que va trencar el control al portal de Barcelona durant el brot de pesta de 1720. També hem vist com aquestes mesures afectaven alguns mataronins que veien perillar els seus negocis a causa de la quarantena decretada per les autoritats. És el cas de Francesc Raymir, que va haver d'esperar a rebre el permís de l'Ajuntament per poder transportar unes pipes d'aiguardent i de vi negre; i quan va poder fer la transacció, va haver d'anar amb compte de no entrar en contacte amb el vaixell on s'havia d'embarcar la càrrega.

Una última nota, referent a l'impacte demogràfic que tingueren els brots de pesta estudiats: com apuntà Joaquim Llovet, el segle XVIII, tret d'alguns anys concrets, fou una etapa de creixement de la població. Permet constatar-ho el fet que en la sèrie de *Llibres de cantar i funerària*, en els quals s'apuntaven els òbits ocorreguts a la ciutat —llibres que es conserven al Museu Arxiu de Santa Maria—, no s'enregistraren morts per contagi, cosa que sí que succeí durant l'important brot de pesta del segle anterior, el de 1652.

HÉCTOR LÓPEZ SILVA

NOTES

1.- Arxiu Comarcal del Maresme (= ACM). Fons Ajuntament de Mataró, Acords volum 9 (1720-1729), acord de 6 de juliol de 1720 (foli 13^{v}).

2.- Ibídem, acord de 18 de juliol de 1720 (foli 13^{r}-14^{v}).

3.- Ibídem, acord de 28 de juliol de 1720 (foli 15^{v}-15^{r}).

4.- Ibídem, acord de 2 d'agost de 1720 (foli 16^{r}).

5.- Ibídem, acord de 7 d'agost de 1720 (foli 18^{r}).

6.- Ibídem, acord d'11 d'agost de 1720 (foli 19^{v}).

7.- Ibídem, acord de 9 de setembre de 1720 (foli 20^{v}).

8.- Ibídem, acords de 22 de gener (folis 32^{r}-33^{v}) i 28 de febrer (foli 36^{r}) de 1721.

9.- Ibídem, acord de 14 de juliol de 1721 (folis 48^{r}-49^{r}).

10.- Ibídem, acord de 2 de desembre de 1721 (folis 59^{r}-60^{v}).

11.- Ibídem, acord de 18 de febrer de 1722 (foli 67^{r}).

12.- Ibídem, acord de 15 de maig de 1722 (folis 71^{r}-72^{v}).

13.- Ibídem, acord de 26 de novembre de 1723 (foli 20^{v}-20^{r}).

14.- Ibídem, acord de 3 de desembre de 1723 (foli 109^{v}).

15.- ACM. Fons Ajuntament de Mataró, Acords volum 10 (1730-1739), acord de 5 de novembre de 1738 (foli 251^{r}-251^{v}).

16.- Ibídem, acord de 23 de desembre de 1738 (foli 256^{r}).

17.- ACM. Fons Ajuntament de Mataró, Acords volum 12 (1740-1751), acord de 14 de juny de 1741 (foli 28^{r}).

18.- Ibídem, acord d'1 d'octubre de 1742 (foli 52^{r}).

19.- Ibídem, acord de 13 de gener de 1743 (folis 64^{r}-65^{v}).

20.- Ibídem, acord de 5 de juliol de 1743 (folis 73^{r}-74^{v}).

21.- Ibídem, acord de 31 de juliol de 1743 (folis 76^{r}-77^{v}).

22.- Ibídem, acord de 10 d'agost de 1743 (foli 77^{v}-77^{r}).

23.- Ibídem, acord de 4 de novembre de 1743 (foli 84^{r}).

24.- Ibídem, acord de 21 de juny de 1744 (foli 96^{r}).

25.- Ibídem, acord de 3 d'agost de 1744 (foli 100^{r}).

26.- Ibídem, acord de 24 de setembre de 1747 (foli 177^{v}-177^{r}).

27.- Ibídem, acord de 16 d'octubre de 1747 (folis 178^{v}-178^{r}).

28.- Ibídem, acord de 27 de gener de 1748 (folis 188^{v}-188^{r}).

29.- ACM. Fons Ajuntament de Mataró, Acords volum 14 (1752-1758), acord de 26 d'abril de 1756 (foli 71^{v}-71^{r}).

30.- ACM. Fons Ajuntament de Mataró, Acords volum 15 (1759-1761), acord del 29 de juny de 1759 (foli 28^{v}).

31.- Ibídem, acord del 5 de novembre de 1759 (folis 49^{r}-50^{v}).

32.- Ibídem, acord de l'11 d'agost de 1760 (folis 103^{r}-104^{v})

33.- Ibídem, acord del set de novembre de 1760 (foli 36^{v}).

34.- ACM. Fons Ajuntament de Mataró, Acords volum 17 (1762-1767), acord d'11 d'abril de 1763 (folis 69^{r}-70^{v}).

35.- Ibídem, acord de 25 de gener de 1764 (foli 121^{r}).

36.- Ibídem, acord de 22 de febrer de 1764 (foli 126^{v}).

37.- Ibídem, acord de 25 de juny de 1765 (foli 178^{r}).

38.- Ibídem, acord de 31 de gener de 1766 (foli 201^{r}).

39.- ACM. Fons Ajuntament de Mataró, Acords volum 18 (1768-1771), acord de 3 de setembre de 1770 (foli 117^{r}).

40.- Ibídem, acord de 15 de març de 1771 (foli 142^{v}).

41.- Ibídem, acord de 26 de març de 1771 (foli 142^{r}).

42.- ACM. Fons Ajuntament de Mataró, Acords volum 23 (1781-1786), acord de 31 de gener de 1785 (folis 235^{v}-236^{r}).

43.- Ibídem, acord de 24 de juliol de 1786 (folis 493^{v}-493^{r}).

44.- ACM. Fons Ajuntament de Mataró, Acords volum 24 (1787-1789), acord de 26 d'abril de 1787 (foli 36^{r}).

BIBLIOGRAFIA

Arrizabalaga (1998): Jon Arrizabalaga, «Discursos y práctica médicos frente a la peste en la Europa bajomedieval y moderna», *Revista de Historia Moderna*, 17, p. 11-20.

Fàbregas / Vidal (2015): Josep Fàbregas Roig / Judit Vidal Bonavila, «El camp de Tarragona, un segle de lluita contra epidèmies», *Pedralbes*, 35, p. 235-267.

Forn (1993): Francesc Forn i Salvà, *Déu nostre senyor vulla alsar la mà de aquest asot del contagi. Una aproximació a l'epidèmia de pesta bubònica de 1650-1654 al terme del castell de Montpalau, al terme del castell de Palafolls i a Mataró* (Accèssit Premi Iluro 1992). Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.

Llovet (2000): Joaquim Llovet, *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.

Llovet (2002): Joaquim Llovet, *Mataró, 1680-1719: el pas de vila a ciutat i a cap de corregiment* (Premi Iluro 1965). Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.

Roca (2018): Guillem Roca Cabau, «Medidas municipales contra la peste en Lleida del siglo XIV e inicios del XV» *Dynamis*, 38, p. 15-39.

Rodríguez-Ocaña (1988): Esteban Rodríguez-Ocaña, «El resguardo de la salud. Organización sanitaria española en el siglo XVIII», *Acta Hispania ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam*, vol. 7-8, p. 145-170.

Signoli / Séguy / Biraben / Dutour (2002): Michel Signoli, Isabelle Séguy, Jean-Noël Biraben, Olivier Dutour, «Paléodémographie et démographie historique en contexte épdémique: la peste en Provence au XVIIIe siècle», *Population*, 6, p. 821-847.

A Mataró, el periodisme dels anys anteriors a la Guerra Civil té un nom: Marçal Trilla i Rostoll. Barceloní de naixement però instal·lat a Mataró gran part de la seva vida, químic de professió, exerceix com a periodista amb ploma aguda i brillant. De jove, col·labora al *Diario de Mataró*, però és l'any 1923, quan el rotatiu surt com a *Diari de Mataró*, que Trilla s'hi implica del tot i en serà el director entre 1927 i 1936. A la secció «Al marge dels fets», amb més de mil cinc-cents articles, hi comenta l'actualitat, tant de la petita realitat de la ciutat com la internacional. Escriptor de perfil democratacristià i de prestigi més enllà dels límits locals, també va deixar escrites novel·les i traduccions.

Francesc Masriera, amb l'ajuda inestimable d'Isabel Trilla, neta del periodista, ens fa la semblança del personatge en el marc dels temps convulsos que li va tocar viure.

MARÇAL TRILLA I ROSTOLL (1888-1967). UN GRAN PERIODISTA VOCACIONAL

INTRODUCCIÓ

El ben elaborat llibre en forma d'inventari de les publicacions impreses aparegudes a Mataró, *La premsa a Mataró 1820-1980*, de Francesc Costa i Oller, dona com a primer exponent de premsa local la publicació, el 1820, a la impremta Abadal, d'un *Almacén patriótico*. Un cas aïllat que no prosperà a causa de la implantació de l'absolutisme de Fernando VII. Passaren els anys i no fou fins a la segona meitat de segle, l'any 1856, que apareix un setmanari, *Revista Mataronesa,* amb una àmplia informació al servei de la ciutat i d'efímera vida: dinou exemplars. Més endavant hi ha profusió de premsa escrita, molta de curta durada: publicacions sorgides d'institucions i associacions, i també de filiació política, d'aparició irregular unes i més constant d'altres. Ja entrat el segle XX, Mataró enceta un diari amb la fusió d'*El Semanario de Mataró* (creat el 1883) i el *Diario de Mataró* (fundat el 1895). És quan es consolida *Diario de Mataró,* el 17 d'octubre de 1900, escrit en llengua castellana, amb seccions i informació local i forana. Un dels apartats, «Fulla catalanista», és redactat en català. L'any 1919 el diari va ser comprat pel setmanari *La Nau* i va passar a publicar-se en català, *Diari de Mataró i la Comarca*, que fins i tot va donar continuació a la numeració perquè se'n veiés la continuïtat.

En aquells anys, Mataró oferia una bona activitat econòmica, fabril i agrícola, amb les consegüents entitats financeres, associacions, ateneus... Una ciutat que incrementava la població amb aportació forana atreta per la demanda laboral; una ciutat, doncs, viva i noticiable, amb les inquietuds i els trasbalsos propis d'uns temps complicats.

Marçal Trilla, c. 1930. Col·lecció família Trilla.

El 5 de març de 1923 surt un nou *Diari de Mataró,* patrocinat pels senyors Antoni Marfà i

Josep Viladevall, propietaris d'Impremta Minerva, i sota la direcció de Salvador Llanas i Rabassa, antic director de l'anterior *Diario de Mataró,* i Marçal Trilla i Rostoll aquest darrer conegut per les seves col·laboracions a la secció «Comentaris» del rotatiu que s'havia publicat fins al 1919. Trilla aviat va prendre les regnes del diari, no hi abaixà mai la guàrdia —no m'equivoco— i així, amb un equip molt eficient, el *Diari de Mataró* va anar guanyant prestigi i reconeixement més enllà dels límits locals, fins al 1936.

MARÇAL TRILLA I ROSTOLL (1888-1967)

Marçal Trilla va néixer a Barcelona, a la Ronda de Sant Pau, l'11 d'abril de 1888, fill de Tomàs Trilla i Sardà i Anna Rostoll i Valls. El seu pare, empleat ferroviari, va canviar sovint de residència juntament amb la família. Va fer estada a Barcelona, Còrdova, Madrid, Arcos de Jalón, Saragossa... Ell, d'infant, va cursar els primers estudis a l'Escola Sagrada Família de Barcelona com a alumne intern.

En edat laboral, va entrar a l'empresa Azucarera del Gállego, de Saragossa, fundada el 1898, situada a prop del riu Gállego i en connexió amb la línia de tren Saragossa-Lleida. El director de l'empresa, Don Gonzalo Calamita, catedràtic de la Universitat de Saragossa, l'aconsellà i l'animà a estudiar peritatge químic a l'Escola de Vilanova i la Geltrú, per, després, reincorporar-se a l'empresa sucrera.

En finalitzar els estudis, va fer un petit viatge de final de carrera i publicà la que sembla la seva primera obra, *Impresiones de un estudiante*; inicià, a més, les activitats periodístiques en el diari de Saragossa *La Crónica*. El van nomenar secretari del Centre Català de Saragossa i hi donà algunes conferències. Fou, també, director del *Butlletí del Centre Català de Saragoça* [sic] (Torrent / Tasis 1966: 598). Una de les conferències, al Casino Mercantil, sobre la zona franca del Port de Barcelona, va provocar intenses discussions. El periodisme començava a ser-li fonamental en les seves activitats literàries.

L'any 1914 es va casar amb la mataronina Beneta Duran Calsapeu a la parròquia de Sant Josep de Mataró. S'havien conegut a Saragossa i no sabem quan es van instal·lar a Mataró perquè per raons de la feina d'ell, durant els primers anys del matrimoni, van viure en diferents poblacions. Van tenir tres fills: Tomàs, Anna Maria i Jordi, que

Retrat d'estudi del matrimoni Trilla Duran amb el seu primer fill, Tomàs. Saragossa, 1917. Col·lecció família Trilla.

va morir de nen. Tomàs va néixer a Mora d'Ebre el 1915 i Anna Maria, a Saragossa el 1917. Va ser un matrimoni feliç que durà cinquanta anys, fins a la mort de Beneta el 12 de novembre de 1964.

L'any 1919 Azucarera del Gállego canvia de propietari i ell entra a la Refinería San Luís, de Rafael Morató, a Barcelona. Un any després, i per motius familiars, s'instal·la a Mataró, sense deixar en molts anys la refineria.

EL *DIARI DE MATARÓ*

Marçal Trilla a Mataró, on ha format família, aviat col·labora a *Mataró i la Comarca*, amb uns comentaris àgils i posats al dia. El bisetmanari quedava sota la direcció de Salvador Llanas i Rabassa, periodista, poeta i dramaturg, que va cobrir amb nota alta el periodisme mataroní a cavall dels segles XIX i XX. Quan *Mataró i la Comarca* es deixa de publicar, Marçal Trilla fa amistat amb Antoni Marfà i Serra i Josep Viladevall i Traver, ambdós de filiació nacionalista i propietaris de la Impremta Minerva, que s'interessaven per la publicació d'un diari vespertí. Es funda el *Diari de Mataró* per substituir el bisetmanari desaparegut: un diari ambiciós, obert més enllà de la notícia local. La Impremta Minerva, domiciliada al carrer de Barcelona, en un edifici de doble cos amb planta baixa i pis, havia renovat la maquinària tipogràfica.

El 5 de març de 1923 surt al carrer aquest nou *Diari de Mataró.* Marçal Trilla hi publica un primer article, «Foc nou», i estrena la secció «Al

DIARI DE MATARÓ

Capçalera del *Diari de Mataró*, que Marçal Trilla va dirigir entre 1927 i 1936.

marge dels fets». Es presenta com un dels fundadors del rotatiu, del qual assumeix la direcció pràctica, per, més endavant, fer-la efectiva del tot el 1927. A l'esmentada secció, hi comenta l'actualitat, tant de la petita història local com de la internacional: concert del pianista Emil von Sauer al Foment Mataroní, Abd El Krim i la Guerra del Rif, assassinat de Salvador Seguí i la vaga general, l'exili del Kàiser i el tractat de Versalles, el Parlament tancat..., són alguns dels temes tractats en els primers dies.

Amb tot, considero que les eleccions legislatives del 1923 van donar un impuls decisiu al vespertí més complet que s'ha editat a la ciutat. Van ser les darreres eleccions de la Restauració borbònica, de sufragi universal masculí i un sol diputat per circumscripció. La Joventut Nacionalista, amb pocs anys de vida, presentà Antoni Marfà i Serra, però aquest va sucumbir davant Lluís Moret i Català, un dels principals cacics polítics de la ciutat, monàrquic liberal adscrit a la facció dirigida pel comte de Romanones.

Som el 1923, amb una Mancomunitat de Catalunya presidida pel mataroní Josep Puig i Cadafalch; temps convulsos, violència als carrers, vagues obreres, la Guerra del Rif encadenava desfetes, la pau de la Primera Guerra Mundial s'anava tancant malament... Després de la Gran Guerra (1914-1918), en els escrits se l'endevina aliadòfil, valora l'Anglaterra democràtica i la França innovadora. Amb els Estats Units no hi entra... A «Al marge dels fets» Marçal Trilla s'interessa per tot, amb ampli seguiment i exposant opinió. L'horroritza el feixisme mussolinià tant com el comunisme soviètic. A pocs mesos d'haver sortit el *Diari de Mataró*, l'empenta inicial queda frenada amb la implantació del Directori Militar del general Miguel Primo de Rivera, el 13 de setembre de 1923, que laminà les competències de la Mancomunitat de Catalunya fins a suprimir-la definitivament l'any 1925.

Membres de la redacció del *Diari de Mataró* al despatx de la Impremta Minerva, c. 1930. Marçal Trilla és el que porta ulleres, el primer de la dreta. Antoni Marfà, propietari del *Diari,* és el tercer de la dreta.

Foto: R. Estapé. Col·lecció família Marfà.

Amb responsabilitat, Marçal Trilla, quan arribava a casa després de la jornada de treball a Barcelona, es dedicava al diari fins a altes hores de la nit; l'agafava i es preguntava: —Avui s'ha publicat?— referint-se al seu article del dia. Sota la dictadura de Primo de Rivera, de vegades trobava el seu espai en blanc perquè no sempre passava la censura. Era com un duel amb els censors, que l'obligava a activar l'enginy per poder dir les coses sense que se n'adonessin.

LA DICTADURA DEL GENERAL MIGUEL PRIMO DE RIVERA

El divendres 21 de setembre de 1923, la redacció del *Diari* publica: «Hem decidit suspendre la publicació del DIARI DE MATARÓ. En acomiadar-nos ara dels nostres subscriptors i lectors, els agraïm les atencions i la bona voluntat que han tingut amb nosaltres».

Aquesta és la nota que dona per tancada l'emissió del diari vespertí. A la redacció hi ha moments de dubte. No es publica durant unes setmanes i es reprèn amb prudència, patint la supervisió de la censura, que modifica contingut i orientació; la censura militar mutila articles sencers ratllats en negre o amb espais en blanc. S'afegeix una secció, «Sota el Govern militar», que informa

de les activitats del Directori Militar. Un enigmàtic «Al marge dels fets?» el 13 d'octubre, té continuïtat amb «Jo també he anat a l'exposició del moble» i «El més interessant de l'Exposició del moble»; són alguns dels encapçalaments dels articles. A poc a poc la secció torna a agafar cos i se'n treu suc. Com a bon periodista, Marçal Trilla sap donar resposta als problemes d'actualitat amb fina subtilitat. Amb l'adveniment del cop d'Estat, Trilla, amb trenta-sis anys, no abandona la direcció del rotatiu i marca les directrius per dotar l'encara tendre *Diari de Mataró* d'un ampli contingut, i elabora unes pàgines informatives molt completes; no deixa de ser simptomàtica, en aquest sentit, la consolidació de la secció «Al marge dels fets», que ja s'havia guanyat el degut ascendent dins la premsa local.

La censura condiciona, però, i l'any 1924 no es publica «Al marge dels fets», fins que el novembre de 1925 reapareix la secció amb el títol ben explícit de «Continuïtat». La voluntat de l'equip redactor i el de gestió no decau. *Diari de Mataró* és ambiciós i no es conforma amb la crònica local i la gaseta, i presenta un periodisme de contingut i concreció, amb notícies del món i col·laboracions escollides de plomes reconegudes. El lector estava al corrent, així, dels successos més pròxims i dels esdeveniments internacionals. Els escrits de Marçal Trilla eren un compendi dels avatars de l'Europa d'entreguerres i de la inestabilitat local, nacional i estatal. D'amplis coneixements i exigent, la seva ploma donava per molt. Un estudi de Francesc Espinet i Burunat fa esment de la seva participació a *La Veu de Catalunya*, i mostra els grans progressos realitzats per la premsa comarcal els darrers anys i el respecte aconseguit a Barcelona (Espinet 1997: 191).

MARÇAL TRILLA, NOVEL·LISTA I TRADUCTOR

La passió d'escriure va portar Trilla a donar a llum *La miserable passió*, una primera novel·la editada de manera discreta, i també una adaptació de *La llàntia meravellosa d'Aladí*, il·lustrada per Lola Anglada i editada a l'Obrador Gràfic H. Abadal de Mataró. L'any 1927 va publicar la seva primera novel·la llarga, *Excelsior*, encapçalada amb els versos del poema de Joan Maragall del mateix títol. En aquest llibre sembla que volia seguir la línia del novel·lista Pierre Benoit, escriptor membre de l'Acadèmia Francesa, que va aconseguir un remarcable èxit amb novel·les de gènere aventurer a començaments del segle XX.

A la revista de Perpinyà *L'Éveil Catalan* del dia 1 de març de 1928 caracteritzaven així la novel·la *Excelsior*: «L'heroi del llibre de Marçal Trilla i Rostoll és un rodamón per amor. S'enamora a Barcelona d'una persona autèntica que té l'aparença d'una princesa fantàstica. Irma d'Eiland hauria de regnar en un petit estat situat a la frontera d'Alemanya i Rússia.» Marçal Trilla acompanya la novel·la amb dos referents espirituals: la poesia inicial de Joan Maragall, de la qual manlleva el títol, i una cita del músic Amadeu Vives, d'una conferència que havia donat a Mataró: *L'entusiasme és la sal de l'ànima*, a la S. A. L. (Societat Artística i Literària).[1]

L'any 1925 Impremta Minerva edit判 el *Bloc Mataroní,* un calendari de l'any amb referències d'esdeveniments històrics de Mataró i l'entorn, en concordança amb el dia assenyalat, basat i ampliat amb els treballs de caràcter historiogràfic que s'havien anat publicant a càrrec de Francesc de Cabanyes i Prat. El 1926 se n'edita un segon volum amb temes més costumistes i populars.

El 28 de novembre de 1927, d'altra banda, s'estrena una Associació de Música de Mataró amb un concert al Cinema Modern i *Diari de Mataró* hi dona suport amb una primera editorial; les seves pàgines restaran obertes a la vida de l'entitat i als cicles de selectes concerts fins al 1932. Articles signats i editorials segueixen els alts i baixos de l'Associació en els set anys d'existència. També a les pàgines del *Diari de Mataró,* concretament el 12 d'agost de 1929, s'escriu sobre la formació d'una Associació Amics del Teatre: «He llegit que alguns homes de bona voluntat de la Societat Iris, on sempre hem vist esperits inquiets i devots de totes les ideologies coincidien en el desig expressat en les nostres planes».[2] Francesc Baladia, president de la inaugurada Associació, el gener de 1930, manifesta el seu reconeixement al *Diari* i a la Societat Iris: «Un i altra feren l'impossible per solidificar els fonaments».[3]

El 1930 Trilla publica una traducció simultània en català i castellà del conte *Alí Babà i els quaranta lladres*, amb dibuixos de Marià Ribas. En aquest període també publica alguna novel·la curta dins la col·lecció «La novel·la d'ara», com la titulada *La miserable passió*, de 1926. Entra a la redacció d'*El Matí*, diari d'orientació social i cristiana, fundat el 24 de maig de 1929, i col·labora en l'aparició del *Diari de Vich*, el maig de 1932, a requeriment de Josep Maria Masferrer.

Il·lustració de Lola Anglada a l'interior del llibre *La llàntia meravellosa d'Aladdí*, conte de *Les mil i una nits* adaptat en llengua catalana per Marçal Trilla, editat a Mataró per la impremta H. Abadal el 1926.

Marçal Trilla es decanta políticament per Unió Democràtica de Catalunya, partit democratacristià constituït el 7 de novembre de 1931 a partir del manifest del diari *El Matí,* on escrivia juntament amb Carles Cardó, Maurici Serrahima, Pau Romeva... Eren els primers mesos de la instauració republicana a l'Estat i en plena campanya de l'Estatut.

Trilla era membre d'una tertúlia literària a Barcelona, la Penya Hostal del Sol, al Passeig de Gràcia. «Una Penya iniciada els anys del Directori Militar del General Primo de Rivera, on es reunien escriptors poetes i periodistes, els dissabtes de les tres a les cinc de la tarda, amb bona participació de la premsa comarcal catalana, entre els quals Marçal Trilla, director del *Diari de Mataró* dels Marfà i autor d'una novel·la excel·lent, *Excèlsior*».[4] L'anècdota és que la Penya va decidir escriure una novel·la de la qual cadascú faria un capítol. Sembla que la idea no va prosperar. Segur que no fou per part seva, ja que no tenia un no. Va escriure a *La Publicitat*, *La Veu de Catalunya*, *El Diario Mercantil*..., també a l'òrgan d'Unió Democràtica de Catalunya, i no dubtà a fer costat a Manuel Carrasco i Formiguera —afusellat pel bàndol franquista el 1938 en judici sumaríssim— i la resta de dirigents de la UDC.

LA REPÚBLICA

Amb la nova conjuntura, *Diari de Mataró* procura mantenir una certa independència tot defensant els postulats liberals i conservadors que el caracteritzaven. Escriu Joaquim Casas: «A Catalunya, diaris com el de Mataró i com *El pla de Bages,* de Manresa, per citar-ne un sol entre tants, ens feien quedar molt bé» (Casas 1958: 91). *Diari de Mataró* manté la publicació d'articles d'escriptors de referència, tot incidint en l'actualitat internacional i fent un seguiment curós dels esdeveniments socials i polítics del moment. Marçal Trilla deixa de publicar «Al marge dels fets» una llarga temporada i es fa més present en articles i editorials, en la reflexió i exposició de la nova situació. És la veu principal en l'ideari en què es mou la publicació. Fa un encertat seguiment de l'Estatut de Núria, quan passa pel corró de Las Cortes, amb un estudi comparatiu molt aclaridor: Estatut de Núria, el dictamen parlamentari i el resultat final quan s'aprova. És el 1932.

Marçal Trilla, en aquests anys, viu, comenta i analitza la complicada situació política, que no deixa de ser estimuladora i preocupant alhora. Els articles que escriu són un al·legat d'exposició honesta. Hi manté un sentiment intrínsec de dignitat i no s'atura i és contundent davant l'actuació d'uns i altres.

Coberta de la novel·la *Excelsior* de Marçal Trilla, il·lustrada per Marià Ribas i editada pel *Diari de Mataró* el 1927.

Marçal Trilla, c. 1930. Col·lecció família Trilla.

Elogia la figura del president Francesc Macià. Abomina Hitler i també sent un menyspreu irritant per Mussolini. No entén el món soviètic i el posa al sac de les dictadures. Ell i el cos de redacció del *Diari* es mantenen en una posició molt allunyada dels corrents dictatorials.

Són anys d'agitació i la ciutat esdevé alterada. El *Diari de Mataró* procura mantenir la línia informativa que ha seguit des del primer dia, d'actualitat i netament acostada a la vida ciutadana, amb una exposició editorial independent i republicana de caràcter conservador i catalanista, amb total suport a l'Estatut de Catalunya. És Marçal Trilla qui marca l'orientació del *Diari* amb cròniques on exposa la visió general del rotatiu. És, també, una persona interessada per la cultura i la seva activitat a Mataró. Se'l nota atent a qualsevol esdeveniment cultural, com per exemple la col·locació del retrat a l'oli de l'abat Dorda a la Galeria de Mataronins Il·lustres, obra del pintor Rafael Estrany. El *Diari de Mataró* organitzà una recapta pública per portar una còpia del quadre al monestir de Poblet. L'acte d'ofrena al monestir fou a càrrec de Marçal Trilla com a director del periòdic. El seu discurs està publicat, íntegre, dins un article de tres pàgines titulat «Mataró a Poblet».[5] La vida ciutadana d'aquests anys té un vaivé complex, desconcertant, i tot i així es procura donar cos a fets que l'honoren. La Fira de Mostres de Barcelona va designar Marçal Trilla com a delegat seu a la nostra ciutat.

Escriu Francesc Costa respecte al *Diari de Mataró:* «Tot i el seu suport indirecte a Acció Catalana mantenen l'actitud editorial independent que anirà evolucionant cap a positures més conservadores [...]» (Costa 1982: 199). El 1935, Marçal Trilla es decanta per Unió Democràtica, partit català i republicà d'ideologia democratacristiana, recentment fundat. «El 27 i 28 d'abril de 1935, dins el tercer Congrés, s'hi aborden les ponències següents: "Política comercial" (Miquel Coll i Alen-

DIARI DE MATARÓ

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ
Carrer de Barcelona, 18 — Telèfon n.º 255

ANY XIII — DILLUNS, 14 OCTUBRE 1935 — NUM. 3643

NÚMERO SOLT: 15 cts.
SUBSCRIPCIÓ: 2'50 PESSETES MES

Mataró a Poblet

El gran èxit de la Diada

Tots els actes celebrats pels mataronins a Poblet en homenatge al Fill Il·lustre de la Ciutat, Abat Francesc Dorda, revestiren una gran solemnitat i foren viscuts en mig d'un entusiasme sincer

La presència de les autoritats civils i eclesiàstiques donà més relleu a la Diada

El *Diari de Mataró* va encapçalar una subscripció pública per lliurar al monestir de Poblet una rèplica del quadre de l'abat Dorda exposat a la galeria de mataronins il·lustres.

torn), "Obres públiques" (Emili Canals), "La política municipal" (Ignasi Maluquer, Isidre Palmada i Antoni Brunet), "Declaracions sobre qüestions d'actualitat" (Joan B. Roca i Caball, Josep Carbonell i Joan Mitjavila) i "Corporativisme" (Josep Cirera i Soler i Marçal Trilla)» (Raguer 1976: 264).

La República esdevé una catarsi col·lectiva. Hi ha unes posicions irreductibles difícils de conciliar. El *Diari de Mataró* celebra l'adveniment de la República i procura mantenir-se moderat i independent. Marçal Trilla escriu sobre la ciutat, el país i la inestabilitat, nacional i internacional, cada vegada més amenaçadora. Amb alts i baixos, els programes governamentals són de radical confrontació. En els seus articles hi ha desencant. Amb la defunció de Francesc Macià, el president símbol, a poc a poc la incomprensió és general, amb un component de creixent irreligiositat, cosa que somou els esperits conservadors. Marçal Trilla defensa l'autonomia catalana davant els atacs indiscriminats a les Cortes espanyoles. Quant a política internacional, el desespera l'ascens del nazisme hitlerià i l'arrogància imperialista de Mussolini, així com la consolidació de la Rússia soviètica. Les sòlides conviccions d'humanisme cristià i el profund respecte a les doctrines socials de l'Església el marquen en aquesta època.

En el cop d'estat del 18 de juliol de 1936, al *Diari de Mataró*, després de tres dies de no sortir, s'hi escriu: «Visca la República!! [...] Les forces lleials al règim i a la legalitat, ajudades dels militants de totes les organitzacions obreres i polítiques del Front Popular, aixafen els traïdors amb un coratge i una decisió exemplars».[6] Així les coses, el dia 23 de juliol surt el primer número del diari *Llibertat*. Desapareix la capçalera del *Diari de Mataró*. El Comitè s'ha adreçat a la direcció d'Impremta Minerva per tal de comunicar-li la conveniència de posar la impremta i la direcció del *Diari de Mataró* sota control de persona de confiança. «Al marge dels fets» va emmudir.

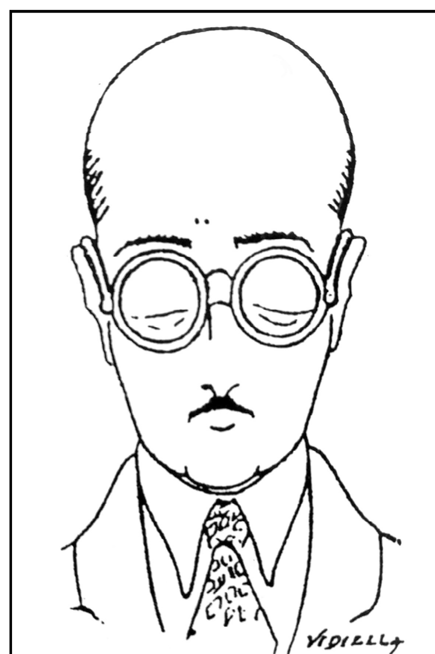
El *Diari de Mataró* canvia, així, de mans, passa a nomenar-se *Llibertat,* diari de combat més d'acord amb les circumstàncies del moment, i Trilla deixa de col·laborar-hi, al mateix temps que interromp tota activitat literària. Els darrers articles que havia publicat al *Diari de Mataró*, intitulats «Estampes a Madrid», eren d'unes estades a la capital espanyola. L'últim, «Madrid, estiu de 1936», era la premonició crua d'una desfeta a tocar, expectant i insegura. Es publicava el 14 de juliol, pocs dies abans de la sublevació militar.

LA GUERRA I LA DICTADURA FRANQUISTA

En els anys de guerra es margina la premsa més conservadora i de tendència catòlica. Marçal Trilla és gran, s'apropa a la cinquantena, i es reclou a casa. El seu fill Tomàs és destinat al front, tot agafa una anòmala incertesa. La família Trilla Duran, com tantes altres, viu el desconcert, la precarietat i l'angoixa. Ell segueix i pateix els avatars del conflicte tot esperant que passi el malson.

Amb la victòria del general Franco, les accions revolucionàries són castigades implacablement, amb duresa venjativa, i el periodisme en català no té cap mena de sortida. Hi ha un ostracisme obligat que exigeix reinventar-se i adaptar-se a la nova situació, cosa a què en el món del periodisme no tothom hi està disposat. Trilla, químic, s'aboca plenament a la seva professió. Reapareix un *Diario de Mataró*, ara en castellà, «al Servicio de la Falange y de las JONS» i ell hi escriu alguns articles, de política internacional, ja que acabava de començar la Segona Guerra Mundial. Per aquell temps, anava sovint al Marroc, d'on es podia proveir de premsa internacional que li permetia obtenir informacions de primera mà.

Diario de Mataró es converteix en *Mataró* el 16 de març de 1948*,* d'aparició trisetmanal. Marçal Trilla hi col·labora en l'edició d'un extraordinari dedicat al centenari del Ferrocarril Barcelona-Mataró, primer de la península. Hi escriu una documentada història del ferrocarril: «El gran invento del siglo XIX. Cien años de ferrocarril».[7]

Marçal Trilla caricaturitzat per Eusebi Vidiella Morató.

Notes biogràfiques, cites, estadístiques, gràfics..., hi són disposats amb precisió ordenada i bon ofici. La introducció i l'epíleg estan impresos en lletra cursiva. Jorge Marín, des de la BBC de Londres, li va demanar un treball sobre el tema, que es va llegir uns dies després en l'emissió catalana que es feia a l'emissora britànica.[8]

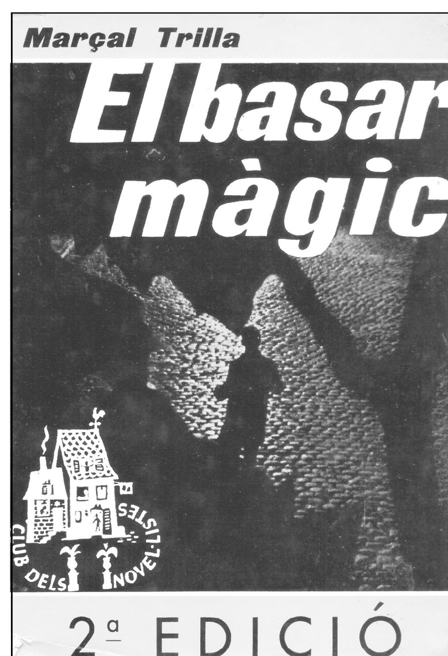
Marçal Trilla amb la seva filla Anna Maria. Tànger, 1958. Col·lecció família Trilla.

Amb la família, Trilla es trasllada a Tànger, llavors port franc administrat internacionalment, amb la idea d'instal·lar-hi una refineria de sucre. Hi residiren uns anys i en aquest període es va allunyar de tota activitat literària. La independència del Marroc l'any 1956 i la proclamació de Hassan II com a rei el 1961, creen un clima d'inestabilitat per a tots els estrangers, que d'alguna manera es va anar aguantant fins a la mort de Muhàmmad V. Amb grans dificultats per als residents estrangers, la família Trilla Duran decideix tornar a Mataró.

RETORN A MATARÓ

S'instal·len a la part baixa de la ciutat, a prop de l'estació del ferrocarril, al carrer de Lepant. El fill, Tomàs Trilla i Duran, ha format família, amb una filla, Isabel Trilla i Soler. Anna Maria, la filla de Marçal i Beneta, ingressa en una comunitat religiosa. Marçal Trilla emprèn una de les èpoques seves més fecundes literàriament parlant. Es retroba amb antics coneguts i reviu l'escriptura amb serena passió. Al fons documental de Rafael Tasis i Marca, s'hi troba una carta de Marçal Trilla on li comenta que li va agradar l'obra *Història d'una Penya Literària*, que li fa pensar en la Penya de l'Hostal del Sol.

Reprèn la vocació literària —dubto que l'hagués deixada del tot— i tradueix, per a la col·lecció Concili Vaticà II, l'obra d'Ives Congar, teòleg francès empresonat en la França ocupada pels nazis, que anys després va ser cridat pel Papa Joan XXIII. També trasllada al català el *Sant Agustí* de Giovanni Papini, escriptor italià declarat ateu i convertit al catolicisme, amb l'escàndol d'uns i altres. Tradueix al català *bestsellers* com *Les sandàlies del pescador* de Morris West i *Èxode* de Leo Uris, i diverses obres per a Editorial Estela, com *Maritain en nuestros días*. Fa correccions d'estil i pròlegs d'altres llibres; i, a banda d'un diccionari català-castellà per a l'Editorial Mateu,

Sobrecoberta de la segona edició del darrer llibre de Marçal Trilla, la novel·la *El basar màgic*, editada a Barcelona pel Club Editor dins la col·lecció «El Club dels Novel·listes» (vol. LI) el 1970.

escriu dos contes per a *Tele-Estel*, el darrer publicat després de la seva mort. Entretant, i sense que ningú en tingués notícia, escriu la seva darrera novel·la, *El basar màgic*, que guanya el Premi Víctor Català als Jocs Florals de Caraques de 1966 i és editada pel Club dels Novel·listes. Se li concedí un import de 100 $, que va anar a recollir a Barcelona a les Galerias Sira. Va ser el seu darrer acte social. La seva neta, Isabel Trilla, explica que hi va anar molt il·lusionat.

HA DEIXAT RECORD

Marçal Trilla va morir el 22 de març de 1967 a Mataró. Les exèquies es feren a l'església parroquial de Sant Josep. *Mataró Periódico del Maresme* anunciava el seu decés dies després, el 30 de març: «Periodista agudo i de fina sensibilidad, dirigió el *Diari de Mataró* desde su fundación, el 1923, hasta la interrupción de la publicación en 1936, al iniciarse la guerra civil».[9] A l'abril una altra nota feia saber el ressò que havia tingut a la premsa barcelonina, que glossava la personalitat literària i humana del periodista Marçal Trilla, i que el setmanari *Tele-Estel* publicaria la seva darrera narració, enviada poc abans de la defunció.

Era un home molt poc donat a parlar d'ell mateix i no va conservar originals ni edicions de res del que va escriure, la qual cosa fa que no es pugui reconstruir tota la seva tasca periodística i literària. Sols en tenim constància per l'obra publicada a llibres i diaris. A Mataró hi deixà amics, persones que li tenien una grata consideració, el valoraven i l'admiraven. Antoni Marfà i Serra li havia obert les portes, i entre ells fructificà una molt bona amistat. Va saber, Antoni Marfà, veure-hi capacitat, coneixement i, sobretot, honestedat i entusiasme per tirar endavant un diari ambiciós, democràtic i catalanista. Una amistat que es perllongà per sempre.

El bon record de la seva persona és ampli i socialment divers. Persona respectable, hi ha qui encara el recorda. He parlat amb gent que l'havia vist tot passejant per la ciutat. Lluís Josep Comeron, guionista i director cinematogràfic, el recorda com un *gentleman,* elegant i amb aire de dignitat. Marià Ribas i Bertran, avui honorat a la galeria de Mataronins Il·lustres de l'Ajuntament de Mataró, va deixar escrit: «En Marçal sempre fou molt cordial de tracte. La seva persona emanava una agradable distinció. Fou literat de vocació i de temperament, que manifestava amb esplendidesa en els seus articles periodístics apareguts en *La Veu de Catalunya* o en *El Matí*, o també en altres periòdics, però sobretot en la constant participació al Diari de Mataró».(Ribas 1994: 10)

Jesús Quadrada i Calvó, escriptor mataroní, l'any 1980 publicà un recull d'escrits on cita Marçal Trilla en un dels apartats: «Una altra personalitat dins l'àmbit de la ciutadania mataronina, va ser el polígraf Marçal Trilla i Rostoll. Dotat d'una ploma subtil i elegant, va aportar al nostre periodisme, mataroní, una categoria insuperada. Va ser un home de gran bondat, d'una extremada civilitat i cortesia. Un cavaller en tota l'extensió de la paraula. L'empremta que va deixar en aquell *Diari de Mataró* era la d'un director a l'altura dels més importants del país. Per això i per la seva amistat inoblidable, aquest meu homenatge és cordial i sinceríssim» (Quadrada 1980: 162-163).

L'escriptor Joaquim Casas, de jove va tractar Marçal Trilla. Casas es va integrar al cos de redacció de *Llibertat*, el diari que va suplir el *Diari de Mataró* els anys de guerra. A les antípodes dels posicionaments conservadors de Marçal Trilla, l'any 1958 escrivia: «[...] bon escriptor, redactava cada dia una secció, impresa en cursiva, titulada "Al marge dels fets" que signava "Marçal". Amb el seu "marge", el senyor Trilla tocava moltes tecles, des de la literatura a l'alta política. Em fa l'efecte que es creia una mica Xènius, el del "Glossari": si bé no arribava a tant» (Casas 1958: 89). Anys després, Casas, al diari *Avui* —primer diari editat en català després de la dictadura franquista— escriu un elogiós article sobre el periodista Marçal Trilla.

VALORACIÓ DEL SEU PAS PEL *DIARI DE MATARÓ*

La figura de Marçal Trilla al capdavant del *Diari de Mataró* és d'una gran importància, no prou divulgada. Avui és fàcil deixar en el racó de l'oblit un diari que fou molt valorat i considerat una de les publicacions més aconseguides del periodisme comarcal a les primeres dècades del segle XX. Una època que s'ha reconegut com la més fecunda de la premsa escrita en català fora de Barcelona, de la Catalunya escampada al llarg i ample del territori. El *Diari de Mataró* va ser un diari modern, d'ampli contingut i amb disposició d'introduir-hi la més rabiosa actualitat. Finances, agricultura, literatura, art, esports..., estaven al servei del lector, junt amb l'actualitat del dia, com a qualsevol premsa de la capital. Col·laboracions d'intel·lectuals i polítics prestigiosos, plomes de molta categoria... Marçal Trilla hi brillà amb llum pròpia, era tot un senyor —se m'ha comentat més d'una vegada.

El *Diari* va sobreviure per damunt de conjectures i transicions: el rigor de la censura els anys de la Dictadura de Primo de Rivera, la caiguda de la Monarquia, l'entrada de la República i el vaivé revolucionari amb alternança de signe contrari, són tractats sempre des d'una posició democràtica, catalanista i d'un sincer humanisme cristià. Com remarca Francesc Costa i Oller: «La posició independent del *Diari*, que va arribar a incloure a les seves pàgines articles d'elements radicals, va

contribuir a una polèmica amb *Pensament Marià* que va criticar aquestes liberalitats ideològiques» (Costa 1982: 199). Marçal Trilla, en ple franquisme, callà amb un ostentós silenci, que va anar deixant a poc a poc amb esperit de servei. Ho portava a dins i, com tantes altres persones en aquest país nostre, s'hi dedicà després de l'activitat professional, sense deixar de banda l'exigència i la feina ben feta. Així se m'ha comentat i així ho veig.

Francesc Masriera i Ballescà

APÈNDIX:

ALGUNS ARTICLES DE LA SECCIÓ «AL MARGE DELS FETS»

La columna «Al marge dels fets» (1923-1936) és un compendi de bon periodisme: el comentari amb aplicació del sentit crític en el seu moment històric. Els articles de Marçal Trilla van per aquest camí, són sòlids i sincers en un període agitat, quan es donen fets i circumstàncies que alteren la vida dels conciutadans, amb transformacions polítiques, econòmiques i culturals d'alta conflictivitat. Persona de vasta cultura, Trilla seguia els moviments econòmics, culturals i estratègics amb seriositat i coneixement, des de l'àmbit local fins als esdeveniments internacionals més noticiables.

Trilla va escriure a la secció «Al marge dels fets» un total de 1.712 articles, en què va obviar poques coses del que es coïa en aquells moments, i en ells s'encara amb la notícia local o internacional sense complexos. Perquè estimava Mataró, s'hi casà, hi va viure i hi morí, però alhora era una persona cosmopolita, treballava i mantenia bones amistats a Barcelona, viatjava i s'interessava per tot. Va escriure sobre Mataró, és clar que sí. El que no es trobarà en els seus «Al marge dels fets» és una dedicació plena als temes locals: els inclou espaiadament, entre un article sobre la Xina i un altre que descriu molt bé el sapastre d'en Mussolini. No és com l'admirat Joaquim Casas, que respirava mataronisme fins i tot en el punt i a part. Es una crítica a Trilla? No, de cap manera: els seu escrits m'han servit, i així vull mostrar-ho, un recorregut històric del que succeïa i interessava, amanit amb l'observació d'un periodista disposat a fer-se entendre.

Fer una seleccionada recopilació indicativa i analítica dels articles pot ajudar a comprendre en quins espais es va moure. Tot seguit en transcric cinc de l'any 1928, amb unes breus introduccions per situar el fet o la circumstància que el motivà a escriure'ls. En certa manera són història d'aquells anys d'entreguerres. Els articles escollits podrien ser uns altres: la diversitat dels temes de què tracten i el seu ampli enfocament no ajuden a fer-ne una selecció concreta. He procurat seguir l'agitació d'aquells anys per situar-nos-hi: els avenços tecnològics, els trasbalsos econòmics, les dures i discriminatòries ofertes polítiques, els estats que venen i se'n van, les innovacions culturals i socials, les modes, els dubtes i contratemps que tot plegat comporta, etc.

Els textos es mantenen tal com es van publicar, sense alterar-los gramaticalment, però havent-los aplicat una pura correcció ortogràfica. He afegit unes notes introductòries en cursiva a l'inici dels articles.

«ARA ÉS DE DEBÒ»
(dijous 12 de gener de 1928)

La planificació urbana de l'artèria central de la ciutat, Riera i Rambla, ja té el beneplàcit municipal. El consistori de l'alcalde Antoni de Palau i de Simón li ha donat carta blanca. La Rambla es transformarà en bulevard amb tramvia inclòs i l'Escola Pia de Santa Anna aixecarà una senyorial portalada a la banda que dóna a la Creu de Terme. Com en tota innovació, hi ha crítiques i controvèrsies: hi ha qui es considera afectat i hi ha qui ho veu com una millora substancial pel bé de la ciutat. El tramvia Mataró-Argentona, preocupació per a uns i signe de modernitat per a la resta, donarà vida a ambdues poblacions i facilitarà la intercomunicació, de manera que, ben aviat, resultarà un enginy de transport familiar entranyable. Amb una cançó popularitzada que es coneix arreu.

L'Ajuntament, a la fi, s'ha decidit a escometre la conversió de la Rambla en «boulevard». És qüestió de pocs dies, sembla, car en una sessió celebrada a darrers d'any s'acordà intimar els propietaris dels quioscos establerts a fer-los desaparèixer i anunciar una subhasta per arranar els arbres del Camí Reial.

Hi ha també la resolució sobre certes modificacions que s'han de fer en la instal·lació definitiva del Tramvia d'Argentona.

Tot plegat ens demostra que ara s'emprèn en ferm la reforma d'aquell indret de la ciutat. Ja, temps enrere, abans de convocar el concurs, vam veure com queien uns quants arbres del capdavall de la Rambla i com construïen una vorera ampla davant del Clavé. Aleshores ja vam comprendre que un dia o altre la Rambla desapareixeria. Després hem observat les diverses incidències que s'han produït, l'intent d'emprèstit, el pressupost extraordinari, la protesta de les entitats econòmiques, patronals i obreres, la intervenció del Delegat governatiu i el propi governador. Res de tot això no ha estat prou per aturar l'intent de destruir la Rambla.

Així, doncs, acomiadem-nos-en. Dintre de pocs dies els arbres cauran als cops de la destral tan terribles com els del Destí i els quioscos desapareixeran. El pas central, la veritable Rambla, es convertirà en un carrer pel qual circularan els tramvies i els carruatges com en els grans «boulevards» de París. A la paret del Col·legi dels PP. Escolapis hi col·locaran una font monumental.

Si tingués en aquest moment la inspiració poètica d'un Espronceda compondria un adéu elegíac a la Rambla. Però com que no la tinc m'aconsolo amb aquelles paraules d'un altre clàssic castellà adreçades al Cid, el gran guerrer de l'època, qui deia: «Cosas veredes, el Cid, / que faran fablar las piedras.»

Jo no sé si les pedres parlaran de tot això. Però el que és la gent ja fa dies que té tema per a llargues converses.

«JULI VERNE»
(dimecres 8 de febrer de 1928)

Quants adolescents, i lectors no tan joves, han gaudit les narracions d'aquest escriptor francès, Jules Verne, que va concebre un imaginari món futur que sovint s'ha fet realitat! Ell va saber lligar els seus coneixements científics i geogràfics, sobre la fauna, la botànica, l'astronomia... amb unes descripcions entenedores, acompanyades d'un relat àgil i interessant, les quals donaven peu a obrir la ment imaginativa i curiosa dels joves lectors. Les seves obres, conegudes arreu, han estat de capçalera de lectura juvenil en successives generacions, atretes per una inventiva que estimula a no abandonar la lectura.

Avui fa cent anys que va néixer a Nantes aquest famós escriptor. Entre les notes que tots els diaris i publicacions insereixen recordant aquesta data no vull que hi manquin uns mots meus com una humil violeta desfullada damunt la tomba de l'escriptor que em feu sentir les primeres emocions literàries.

Recordo que el meu pare per premiar la meva aplicació va prometre regalar-me alguna obra de Juli Verne, segurament per fer-me fruir de les sensacions seves en llegir-les per primera vegada. Vaig esperar amb delit que la prometença es complís i un bon dia el meu pare va comparèixer amb *L'illa misteriosa* i el *Viatge de la terra a la lluna*.

No sé com explicar l'interès i la fruïció amb què vaig llegir aquelles obres i altres plenes de fantasia i d'emoció. L'escriptor descabdellava la seva relació amb demostracions científiques com si volgués convèncer el lector de la possibilitat real que podia assolir la seva imaginació. Aquells moments no es paguen amb res. I he vist que el meu fill ha experimentat unes sensacions iguals en posar-li a l'abast alguna de les obres de Verne.

Ara, els temps han portat noves modes. Nombrosos imitadors han vingut a desacreditar les novel·les de Juli Verne, malgrat que cap no hagi sabut donar a llurs produccions l'interès que ell sabia. I molts, atacats de pedanteria modernista, blasmen la producció verniana. No vull ni llegir aquests blasmes ni assabentar-me que existeixen. Sien o no sien encertats no vull escatir-ho. Solament vull retre ací l'homenatge del meu agraïment a Juli Verne, l'home qui ha fet vibrar primerament les fibres sensibles del meu ésser amb les seves relacions fantàstiques i ingènues.

«EL TEMPS I L'ESPAI»
(divendres 16 de març de 1928)

La ciutat vol i dol, les obres transformadores de la Rambla tenen detractors i defensors. L'alcalde, Antoni de Palau i de Simón, i tot el consistori s'ho prenen seriosament. Les protestes, però, alteren la vida local i no hi ha lloc on no se'n parli: del bulevard, de la instal·lació d'un tramvia Mataró-Argentona, la supressió de dues rengleres de plàtans i d'una prevista font a l'espai enderrocat entre la Creu de Terme i el Col·legi dels Escolapis de Santa Anna, que no es realitzarà a causa de la construcció d'una gran portalada d'entrada al pati de l'escola. Al cafè, al mercat, a la fàbrica... és la política al carrer i, en certa manera, un succedani de l'altra, més controlada. Aquests anys es fa molta obra pública i la ciutat ofereix un estat permanent de transitorietat.

Hi ha res més relatiu que el temps? Segons per qui passa ràpid i inexorable o bé lent i pesat. Hi ha persones i pobles joves i vells i mantes vegades llur joventut i llur vellúria no està d'acord amb els anys que compten. Molt sovint haureu sentit a dir d'una persona d'edat: «És una criatura!» O bé d'un noi: «Sembla un home gran!» I és que les primeres encara no s'han adonat que han passat els anys. Per a elles el temps ha estat un espai curtíssim que han recorregut d'una gambada. En canvi per als altres cada minut és d'una llargària enorme i tenen temps de pensar en tot i de desprendre una gran dosi d'equanimitat.

Amb els pobles s'esdevé el mateix. N'hi ha que tenen una història reblerta de fets més o menys cabdals i no obstant encara sembla que es trobin a la primera

infantesa fent contrast amb aquells que en plena joventut han assolit un grau de maduresa envejable.

Aquestes reflexions, potser per associació d'idees, me les ha suggerit el cas següent:

Ahir va venir a visitar-me un bon amic que tinc a Praga. De temps ha que ens coneixem: d'abans de la guerra, i ja aleshores em parlava del dia que la seva pàtria assoliria la llibertat. Però mai no havia estat a Mataró fins ahir. Vam sortir a passejar i en arribar a la Rambla, de sobte va demanar-me:

—Que és molt antiga la vostra ciutat?

—Certament —vaig respondre—. El seu origen és de l'època romana.

El meu amic obrí uns ulls com unes taronges. Després, tot seriós, va dir:

—I en tants anys, encara no heu tingut temps d'acabar-la?

El vaig agafar pel braç i sense respondre, me'l vaig endur.

«HENRIK IBSEN»
(dimarts 20 de març de 1928)

El dramaturg noruec Henrik Ibsen (1828-1906) va ser conegut a Catalunya per les seves obres d'un marcat accent de realisme social, el qual havia alterat el teatre europeu de la segona meitat del segle XIX. En aquest context la intel·lectualitat, sorgida a les darreries del moviment modernista a casa nostra, va dedicar temps i esforç a donar a conèixer les seves obres amb traduccions. Remarcables escriptors ben coneguts de la literatura catalana traduïren el món social de Henrik Ibsen i va influir molt en l'obra humanista i vitalista d'Ignasi Iglésias, que donà força i contingut a un teatre català social que s'apartava dels cànons romàntics i costumistes. A Mataró, les obres d'Ignasi Iglésias es representaren a la Casa del Poble, a la Societat Iris i a associacions civicopopulars.

Avui fa cent anys que va néixer aquest gran escriptor a la petita vila de Sklen a Noruega. Tots els diaris dediquen a la data commemorativa articles i biografies signats pels noms més prestigiosos de la República de les Lletres, tal com s'escau en homenatjar una figura de fama universal.

No obstant, l'obra del Temps no ha estat inútil i al cap dels anys ens ha fet veure des d'un punt d'albir apropiat el valor exacte de la producció ibseniana. Sempre recordaré la impressió que em causà, gairebé adolescent, la representació d'*Espectres* i més tard de *Casa de nines* que ara em semblen, de tan atrevides, candorosament infantils.

Ibsen era una època, una època inflamada de lirisme que ja ha passat. Tot tenia un aire transcendental, declamatori, utòpic, quan la gent creia factibles les gran utopies que Ibsen dibuixava amb una crueltat ingènua. Els dies han anat destriant el que era bo i el que era dolent i n'ha quedat senzillament la literatura nòrdica, forta i aspra que ens presenta personatges d'un realisme colpidor i malaltís, anguniejats i torturats d'un pessimisme atuïdor, com l'atmosfera boirosa que respiren.

«EL PROCÉS DE COLMAR»
(dissabte 5 de maig de 1928)

Els pobles fronterers dels grans Estats són sovint camps d'operacions bèl·liques, on es dirimeix de qui depenen, a qui pertany el territori, el qual avança o recula al marge de la voluntat dels que l'habiten. Els límits condicionen la subordinació a un Estat o altre i els accidents geogràfics, un riu, una serralada..., són el marc físic que defineix la propietat. El cas d'Alsàcia és un exemple clar d'una col·lectivitat disputada per uns veïns poderosos. Acabada la guerra francoprussiana, el 1870, Alsàcia fou annexionada a l'imperi alemany, i després de la Primera Guerra Mundial (1914-1918) passà a formar part de França. Annexionada de nou a l'entrada de l'exèrcit hitlerià, el 1940, i acabada la Segona Guerra Mundial, el 1945, tornà a ser francesa amb la victòria dels aliats. Avui és inclosa al Departament del Gran Est de la República de França i a la capital, Estrasburg, s'hi troba el Parlament Europeu i el Tribunal de Drets Humans d'Europa.

Després de les eleccions franceses, l'afer al qual dona la Premsa europea més importància és el procés dels autonomistes alsacians. Les sessions han arribat, pel que es veu, fins al patetisme, com per exemple, la d'abans d'ahir en la qual el defensor del doctor Ricklin, cap del moviment, va llegir un document sensacional. Era un retall d'un diari alsacià del mes de gener de 1918 on s'extractava el discurs del tinent Coen, alsacià incorporat a l'exèrcit alemany, qui va dir que Guillem II era l'«emperador de la pau» i que la culpa de la continuació de la guerra era dels aliats. I l'antic tinent Coen era, en la sessió d'abans d'ahir, el magistrat que seia a la dreta del president del Tribunal. Cas, evidentment, dramàtic fins a la tragèdia que a nosaltres ens faria esgarrifar si no estéssim força acostumats a presenciar, d'un quan temps ençà, tragèdies semblants.

El Govern francès ha tingut la inesperada sorpresa de veure sortir triomfant de les urnes, mentre estava

detingut a la presó, el doctor Ricklin, processat, segons diuen les notes oficials, «per complot contra la seguretat de l'Estat». I en el curs de les declaracions s'ha demostrat que no ha existit tal complot. El doctor Ricklin ha defensat les seves teories autonomistes a la llum del dia i darrerament ha manifestat que tractava de crear un Estat que servís de barrera entre Alemanya i França per tal d'evitar una topada, declaració que demostra una tàctica política i un coneixement de la política internacional que els governants francesos no posseeixen.

El centralisme francès és, avui per avui, d'un anacronisme colpidor. L'actitud que empra respecte del desig de llibertat i de pau de l'Alsàcia és la de l'home que ha perdut la serenitat i veu fantasmes per tots els racons. I l'únic que obté amb aquesta conducta és congriar en contra seu la voluntat d'un poble que espera la guerra per trencar les cadenes de l'esclavitud i ara passa per la terrible desil·lusió de veure que els grillons subsisteixen. Solament han canviat de color.

NOTES

1.- La S. A. L. era una societat cultural presidida per Antoni Marfà en una primera època. Tenia la seu al carrer Nou.

2.- *Diari de Mataró,* 29 d'agost de 1929, p. 1.

3.- *Diari de Mataró,* 4 de gener de 1930, p. 1.

4.- Fragment extret de l'edició privada d'*Història d'una penya literària,* escrita l'any 1965 per Rafael Tasis. Arxiu Nacional de Catalunya.

5.- *Diari de Mataró*, 14 d'octubre de 1935, p. 1-3.

6.- *Diari de Mataró,* 22 de juliol de 1936, p. 1.

7.- *Mataró,* 28 d'octubre de 1948, p. 49-63.

8.- El periodista Josep Manyé i Vendrell (1908-2000), exiliat a Anglaterra, va fer emissions en català des de la BBC de Londres els anys 1947-1957, amb el nom de Jorge Marín.

9.- *Mataró Periódico del Maresme*, 30 de març de 1967, p. 4.

BIBLIOGRAFIA

Casas (1958): Joaquim Casas i Busquets, *Cel·luloide ranci*. Palma de Mallorca: Editorial Moll.

Costa (1982): Francesc Costa i Oller, *La premsa a Mataró 1820-1980*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana i Editorial Rafael Dalmau (Premi Iluro 198).

Espinet (1997): Francesc Espinet i Burunat, *Notícia, Imatge, Simulacre. La recepció de la societat de comunicació de masses a Catalunya, de 1888 a 1939*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de publicacions.

Quadrada (1980): Jesús Quadrada i Calvó, *Anar fent...!* Arenys de Mar: Impremta Santa Maria.

Raguer (1976): Hilari Raguer i Suñer, *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps (1931-1939).* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Ribas (1994): Marià Ribas i Bertran, «Admirable tertúlia», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 49, p. 7-13.

Torrent / Tasis (1966): Joan Torrent / Rafael Tasis, *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Editorial Bruguera.

Van ser moltes les persones que, acabada la Guerra Civil i amb la derrota republicana, van haver de marxar cap a l'exili a l'estranger o van patir el que s'ha anomenat l'«exili interior». Entre elles, dones i homes de Mataró i el Maresme, en molts casos amb vincles amb el món de la nostra cultura. M. Roser Trilla i Prujà ha seleccionat uns quants d'aquests personatges, resumeix l'experiència que van viure durant la guerra i la postguerra, i ens ofereix una antologia dels textos que van escriure o que van deixar com a testimoni del seu pas forçat per algun dels exilis.

SUPERVIVENTS D'UN CANT REMOT

Vuitanta anys després del final de la guerra d'Espanya, la societat civil mataronina es va aplegar al voltant d'Òmnium Cultural per commemorar l'efemèride. Un cicle de conferències, una exposició, diverses taules rodones, una lectura de textos... van comptar sempre amb un públic molt nombrós, que participava, de vegades sorprès, sempre commogut, en aquests actes, que d'alguna manera obeïen a la necessitat de dissipar, en paraules de Montserrat Roig, la «boira fictícia però densa» que havia planat damunt la nostra Guerra Civil. L'objectiu d'aquestes activitats al voltant de la memòria històrica era el mateix del present article: retornar «la paraula als qui l'havien de tenir quan els pertocava».[1]

Al present article s'apleguen alguns dels textos que es van llegir a l'Ateneu de la Fundació Iluro l'endemà de la commemoració de l'alliberament d'Auschwitz, envoltats de les imatges esfereïdores de l'exposició *Mauthausen, l'univers de l'horror*. El calendari fa coincidir l'aniversari de l'alliberament del camp d'extermini d'Auschwitz (enguany en fa setanta-cinc anys) amb el de l'entrada a Mataró dels vencedors de l'encara no acabada Guerra Civil (ara en fa vuitanta-un anys). Dues guerres que finien, deixant darrere seu una estela de mort i de dolor inefables.

Al nostre país, el gener de 1939 va significar per a molta gent prendre el camí de l'exili. Per als qui es van quedar, a banda dels que es poguessin enfrontar a penes de mort o de presó, va suposar viure en la dictadura franquista, ben lluny dels valors republicans. Alguns s'hi van adaptar, més o menys a contracor; d'altres van sentir-se, com deia J. V. Foix, «exiliats en la pairal contrada», i van acceptar de viure en una mena d'exili interior. Tots podrien subscriure l'expressió de Josep Carner, «supervivents d'un cant remot», que hem fet servir de títol de l'article per homenatjar de passada el nostre «príncep dels poetes», un dels pocs diplomàtics que, acabada la Guerra Civil, no va canviar de bàndol i va ser condemnat a viure a l'exili. Només va poder veure la seva terra dos mesos abans de morir, a Brussel·les, el 4 de juny de 1970, ara fa justament cinquanta anys.

Tot i començar citant Montserrat Roig, J, V. Foix i Josep Carner, el nostre article se centrarà en autors maresmencs, per raons que no cal justificar.

MONTSERRAT JULIÓ I NONELL

Montserrat Julió i Nonell (Mataró 20/05/1929 - Madrid 26/01/2017) no havia fet els deu anys quan els seus pares li van dir que havien de marxar cap a França i deixar els avis paterns, amb qui vivien. Filla única, la Montserrat s'havia criat sobretot amb l'àvia, perquè els pares, obrers, havien de treballar tots dos. L'àvia era una dona molt catòlica, que, tanmateix, comprenia la ideologia d'esquerres del seu fill, afiliat al PSUC. Passada la frontera, en separar homes de dones, la Montserrat va marxar amb la seva mare cap al centre de França, a Cognac i al castell de Cressé, mentre que el pare va passar per diversos camps de concentració: Sant Cebrià del Rosselló, Agde i Barcarès. En reunir-se, van poder marxar tots tres en el vaixell Winnipeg, noliejat per Pablo Neruda per portar els refugiats republicans cap a Xile. Hi van arribar quan just començava la Segona Guerra Mundial. Al Casal Català de Santiago, la família Julió es fa amb intel·lectuals catalans, com Xavier Benguerel, Domènec Guansé o Joan Oliver, i és allà on la Montserrat descobreix la seva afició pel teatre (a

Montserrat Julió i Nonell.
Font: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC).

Xile va treballar amb Margarida Xirgu), al qual es dedicarà professionalment tota la vida. En tornar a Mataró el 1957, entra en contacte amb el cineasta mataroní Lluís Josep Comerón, que li obre les portes del cinema. Comerón —en una conversa telemàtica recent (23/03/2020)— la considerava una persona intel·ligent i culta, simpàtica, d'una bellesa enigmàtica, que, tanmateix, semblava que no acabava d'encaixar en el cinema espanyol de l'època. Tot i així, va simultaniejar cinema i teatre, que també dirigí. El 1975 va escriure una novel·la, *Memòries d'un futur bàrbar*, i el 2003, unes memòries, *Vida endins*, de les quals hem extret el següent fragment, en què reviu el dia que van haver de marxar de casa:

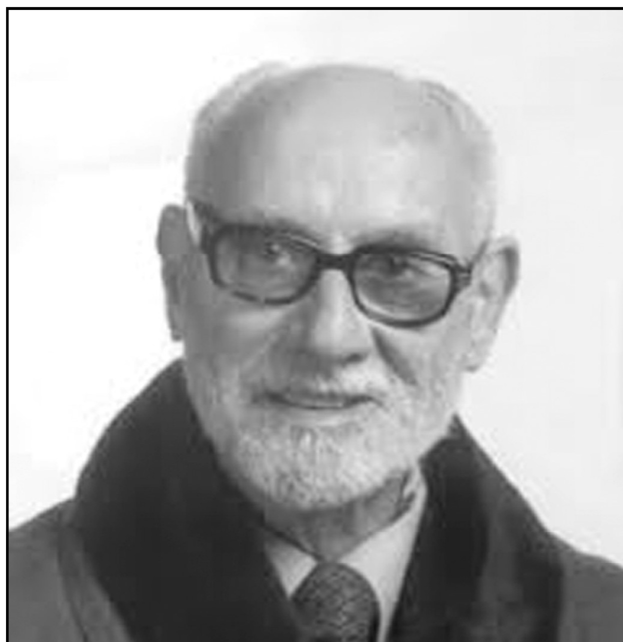
> El gener aclaparador avançava. El fred es colava per les escletxes... Lluny, les detonacions intermitents, com si una borrasca s'anés acostant.
>
> Pel carrer sonaven passos ràpids, que es perdien de pressa, però aviat es repetia el trepig, sovint acompanyat d'un remoreig imprecís. El rellotge del menjador tocà dues campanades. Dormia al llit gran, cercant l'escalfor del cos de la mare. A baix, el motor d'un cotxe que parava. Temps de pujar l'escala i el pare entrava al dormitori il·luminant-se amb un lot.
>
> —Ha arribat l'hora!...
>
> La mare es va sorprendre. No s'ho esperava encara. Va encendre l'espelma de damunt la tauleta de nit.
>
> —No tinc res preparat... —va dir, com excusant-se.
>
> En sentir soroll, els avis es van llevar. El pare va arrossegar un bagul de la cambra del mig fins al corredor i, entre tots, el van anar omplint: uns quants llençols grans, els brodats i els de fil, quatre flassades, algunes mudes d'estiu i d'hivern, el calçat indispensable, els pantalons i les americanes del pare. Al damunt, les peces més delicades: els vestits de la mare i els meus. Una sola de les meves nines, la de cel·luloide, morena, d'ulls blaus, les altres nines, nou en total, quedarien guardades, esperant que jo tornés. En un racó, les joies familiars de poc valor i una cartera amb els bitllets de banc estalviats, els que l'àvia havia vaticinat que no valdrien res quan entrés l'enemic. I més d'un objecte inútil, el valor sentimental del qual el salvava de l'abandó.[2] Escampades per terra, coses supèrflues destinades al pot de les escombraries [...]. En un obrir i tancar d'ulls ja em trobava vestida amb les sabates de xarol que cordaven al cantó amb tres botons i l'abric color de vi, tot just estrenat. La mare també s'havia mudat i duia l'abric verd fosc amb un coll de pell negre. Uns dies abans, potser prevenint el cas, havia anat a la perruqueria a fer-se la permanent. No semblava que ens esperés l'expatriació, més aviat s'hauria dit que ens havíem preparat per anar a fer una visita de compromís.
>
> L'estufa cremava i l'avi hi anava ficant papers estripats. El pare va dir que si algú preguntava per nosaltres, diguessin que estàvem passant uns dies a casa de la dida de la mare, a Vilanova de la Roca. En un racó, a la penombra, asseguda a la cadira baixa, l'àvia, muda i trista, amb la mirada perduda, potser recordava, vagament, la nit freda i llunyana quan la Pauleta del Nas Bufó i en Xecos, fugint d'una altra guerra, la van encabir, amb els seus germans, dins d'una portadora.
>
> La mare em va dir, com tement aixecar massa la veu:
>
> —Fes un petó als avis...
>
> A voltes, la vida agafa una velocitat inusitada i les coses es perden, allà al darrere, en un punt que sembla immòbil, però que es mou en contra nostre: cauen objectes, sentiments, persones, tot barrejat com si algú ho entatxonés a dins d'un calaix de mals endreços que el dia que es torna a obrir està ple de tinya i de pols!
>
> L'automòbil corria per la carretera. Ja formàvem part de l'èxode. A Arenys de Mar ens vam aturar per tal de reunir-nos amb alguns companys del pare. El bagul el van encabir dins d'un camió amb altres equipatges. Mentre durava el tragí, amb l'excusa de l'oblit de la meva capa de pluja, el pare va recular fins a casa, tot sol. Estava segur que ja no tornaria a veure els seus i m'imagino que no es resignava a acceptar que l'últim segon, l'inexorable, hagués passat. (Campillo 2010: 296-297)

Malgrat la dura experiència, i potser perquè només era una nena quan va haver d'abandonar casa seva, els seus avis, les seves nines..., malgrat

aquest possible difícil encaix en el retorn, val a dir que, al final de la seva vida, Montserrat Julió es confessava una dona amb sort. Gràcies a l'exili, va fer amistat amb persones (com Pablo Neruda o Joan Oliver) que a Mataró no hauria conegut mai. La seva vida va estar marcada per aquelles circumstàncies i el balanç, per a ella, va ser positiu.

LLUÍS FERRAN DE POL

L'escriptor i advocat Lluís Ferran de Pol (Arenys de Mar 17/01/1911 - L'Hospitalet de Llobregat 19/10/1995) va passar la frontera d'una manera ben diferent. Advocat i alferes d'artilleria, quan esclata la guerra s'apunta voluntari a l'exèrcit republicà. L'any 1937 va al front d'Aragó i després a Almansa. És ferit a la batalla de l'Ebre. Les seves lúcides reflexions, en passar la ratlla, tenen un to desencisat i, alhora, irònic, en parlar de la pau, la llengua i el concepte de país:

Lluís Ferran de Pol.
Font: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC).

> Quina cosa més estranya, la frontera! Sobretot aquesta frontera. Apa, tinent, el discurset. No, Catalunya no acaba aquí, just a la ratlla fronterera. Terres endins, tot serà igual: la gent, l'idioma, l'estil de les cases... Tot el que vulguis, estimat tinent lletraferit. Sí, parla'ns una mica de la Pau dels Pirineus i de totes aquestes coses que t'exalten, pobre noi... Tot serà igual, però una cosa no serà igual: la pau. Serà igual, la gent, el paisatge, l'idioma, però aquí hi ha —a més de tot això—, la pau. No hi fa res que el tinent madrileny et digui:
>
> *—Leche, yo con mi español, me jodo, y tú, con tu maldito catalán, tan fresco, como si no hubiéramos pasado la frontera...*
>
> Però l'hem passada. I mira, company, aquí tenim la pau: la veus?, l'ensumes?... Aquestes són les jugades de les fronteres. Tu, estranyat que ningú no t'entengui, i jo resignat que m'entenguin massa. Ara, a aprendre, tu i jo, el valor de la frontera, natural o no.
>
> Abans de la pau, però, la derrota. Les coses pel seu nom. La teva i la meva, tinent madrileny, però sobretot la meva. El teu país seguirà. El meu... (Campillo 2010: 92-93)

Passada la frontera, és internat al camp de refugiats de Sant Cebrià del Rosselló i, després, al de Barcarès, camp provisional previ a l'embarcament cap a Mèxic, on arriba el 13 de juny de 1939, amb el vaixell Sinaia. Allà es llicencia en Filosofia i Lletres i participa en la creació de revistes com *Full català* (1941), sota la direcció de Josep Carner, i *Quaderns de l'exili* (1943), amb Joan Sales. A Mèxic, hi duu a terme una intensa activitat. Escriu una sèrie d'articles sobre els seus anys d'exili al diari *El Nacional*, que constituiran la primera part del llibre *De lluny i de prop* (1973).

És també a Mèxic on coneix la seva muller, la filòloga gal·lesa Esyllt T. Lawrence, amb qui compartirà la resta de la vida. Malgrat que havia guanyat una plaça de professor d'espanyol i francès a West Virginia, hi renuncia perquè decideixen tornar a Catalunya, cosa que fan l'any 1948. S'instal·len a Arenys de Munt i alterna la feina com a advocat amb la tasca d'escriptor. Escriu novel·les, obres de teatre, literatura infantil, memòries, articles, assaigs... i desenvolupa una ingent tasca a favor de la llengua i la cultura catalanes (per exemple, fa classes de català a Arenys de Mar, s'anuncia com a advocat amb un rètol en català i aconsegueix posar el nom català «Pas Sota Estudi» al tram de carrer on viu), una llengua i una cultura que, com ell ja intueix en el fragment triat, van també ser derrotades l'any 1939.

L'OASI D'ELNA

La Montserrat Julió narrava el comiat de casa, en Ferran de Pol el pas de la frontera... El destí més immediat per a molts és un camp de refugiats: Argelers, Sant Cebrià, Agde, Barcarès...

Enmig de la sordidesa d'aquests camps, hi ha l'oasi de la Maternitat d'Elna, liderada per la carismàtica infermera suïssa Elisabeth Eidenbenz (Zuric 1913 - S2011). La ingent i callada tasca d'aquesta dona, que es va arribar a enfrontar als nazis per defensar la neutralitat de la seva institució, va permetre, entre 1939 i 1944, el naixement i la salvació de 597 infants. Aquesta història de vida i

esperança va ser divulgada per la historiadora mataronina Assumpta Montellà.

Antònia Serrapiñana i Ginjolé (Mataró 9/10/1898 - 12/08/1990), mestra de professió, estava casada amb Mateu Pou i Calvet, periodista barceloní, membre d'Acció Catalana Republicana.

Antònia Serrapiñana i Ginjolé. Arxiu familiar.

Embarassada de sis mesos i amb dues criatures petites, la família va travessar l'Albera a peu per evitar els camps de refugiats. Es van instal·lar a Perpinyà, on va donar a llum el petit Claudi. Tot i estar agraïda per l'escola i el menjar que els havien dispensat, l'Antònia no va quedar gens contenta del tracte rebut en el part. Quan va quedar novament embarassada, es va assabentar que a Elna hi havia una senyora estrangera que tractava molt bé les parteres refugiades. I hi va fer cap. Allà va néixer Antoni Pou i Serrapiñana, el seu darrer fill, que, com un regal d'aniversari, va néixer el dia que ella feia quaranta-cinc anys. Nascut a Elna, viu a Mataró des que van tornar de l'exili. L'Antoni diu que la seva mare, que va haver de fer mans i mànigues per poder recuperar la seva plaça de mestra, professió que va exercir fins als setanta-cinc anys, no parlava gaire del que havia viscut durant els anys de guerra i de primera postguerra.

Segurament, però, la seva experiència devia ser semblant a la de Remei Oliva i Berenguer (Badalona 1918), el testimoni de la qual, amb d'altres, va ser recollit per Assumpta Montellà en el seu llibre *La maternitat d'Elna*. Oliva era al camp d'Argelers i va ser una de les moltes mares que va poder donar a llum el seu nadó a Elna, en unes condicions sanitàries que res no tenien a veure amb les dels camps:

> Per fi va arribar el dia de marxar cap a la Maternitat d'Elna. Amb set mares més, vam marxar amb il·lusió però també amb la tristesa de deixar els nostres familiars al camp.
>
> ¿Els trobaria a tots allà quan hi tornés? No vaig poder reprimir les llàgrimes quan vaig pujar a la furgoneta.
>
> Encara que Elna no estava lluny del camp, a principis de desembre els dies són curts i ja era de nit quan vam arribar a la porta de la Maternitat.
>
> Al peu de l'escala ens va rebre la directora, la senyoreta Elisabeth, amb una cordialitat i un afecte que em van arribar al cor. Veníem de passar moltes penúries i tractes vexatoris als camps i qualsevol tracte amable ens semblava especial. (Montellà 2016: 49)

Remei Oliva i Berenguer.
Foto: Gerard Bagués, diari *Ara* de 7 de març de 2019.

Oliva és la protagonista de la pel·lícula *El nostre llarg silenci*, dirigida pel gironí Quim Paredes. De professió modista, el 7 de febrer de 1939 va marxar de Badalona amb el seu marit i els seus pares, en un camió cap a França. Van deixar les claus als veïns per quan tornessin. Però no van tornar mai. Tota la família va passar més d'un any als camps d'Argelers i de Sant Cebrià. El seu primer fill, Rubèn, és un dels primers que va néixer a la Maternitat d'Elna, el 5 de gener de 1940.

Remei Oliva era conscient que el fet de ser modista li permetria guanyar-se la vida on fos, cosa que va fer a Occitània: va viure a Nimes, als Alps, a Marsella i, finalment, a Granés, a l'Aude.

Julià Gual i Masoller. Arxiu: Ramon Gual.

JULIÀ GUAL

Els camps de refugiats són, però, un destí provisional. El periodista, escriptor i activista Julià Gual i Masoller (Mataró 7/3/1905 - Perpinyà, 4/5/1964), afiliat a Esquerra Republicana de Catalunya (el seu partit durant tota la vida), es va exiliar amb la seva muller, Rita Casals, i el seu fill Ramon. Va estar-se al camp d'Argelers fins al 1940, on va travar una bona amistat amb Ferran Rahola, que havia de ser el gendre de Pompeu Fabra. Va ser Julià Gual qui, a petició de Rahola, va facilitar l'habitatge de Prada de Conflent, al carrer dels Marxants núm. 15, a la família del gran gramàtic, que s'hi va instal·lar el 1942. Des de llavors, la familiaritat dels Gual-Casals i els Fabra-Mestre va ser extraordinària. A Prada, amb Pau Casals, Joan Alavedra, Josep M. de Sagarra, Francesc Pujols, Eugeni Xammar, etc., s'hi respirava cultura i catalanitat. I s'acompanyaven els uns als altres. Anna Comas, que ha estudiat a fons les relacions entre Pompeu Fabra i Mataró, explica que «Julià Gual i el mestre Fabra van travar una bona amistat i col·laboració. Gual el visitava sovint i tenien un ritual fix, gairebé cada diumenge després de dinar. Si tots dos eren a Prada, Gual anava a prendre cafè a casa dels Fabra. De fet, Julià Gual va ser sempre present en els moments més importants dels últims anys de la vida del mestre» (Comas 2007: 104). Gual recordava en un article la seva relació amb Fabra:

> Hem mantingut converses en els dies incerts del món en guerra, en els dies esperançats de l'alliberació de França, en les angoixes de sempre… [...] En aquest contacte quotidià, ho dic sense vanitat, però amb orgull, he estat dels pocs amics als quals [Pompeu Fabra] feia confidències.
>
> Un dia d'hivern vora l'estufa, en el menjador de casa, el meu fill de set anys escoltava la nostra conversa amb un interès apassionat.
>
> Quan Mestre Fabra va ésser fora, el meu fill em va demanar seriosament:
>
> —I nosaltres, per què hi som aquí a Prada?
>
> La contesta em va venir espontània:
>
> —Per fer companyia al Mestre Fabra. (Gual 1979: 99)

Pel febrer de 1942, amb motiu de l'aniversari de Fabra, Gual li dedica aquest poema de reivindicació de la llengua, eterna més enllà de la derrota i de l'exili:

A POMPEU FABRA, MESTRE DEL VERB
Pel seu 74 aniversari

Els vàndals de Ponent, canten l'eufòria
i han instaurat la llei del que és més fort;
a cada pas fan cendra de la Història,
però el Verb, Catalans, és la Victòria
més enllà de la vida i de la mort!
Han esventat les cendres en la guerra,
canons i lleis i forques a desdir:
per sota els peus ens ha mancat la terra,
però el Verb, Catalans, ningú l'aterra,
ni força humana de poder-lo dir!

I quan arribarà la deslliurança
alçarem en senyal de retrobança
un gran Arc de Triomf, immens, superb,
al Mestre que ens ha dut amb gran fermança
sobre les rutes immortals del Verb!
(Gual 2018: 105)

L'exili és dur, i encara més quan arriba Nadal i els exiliats saben que no podran tornar a casa seva. Són molts els textos escrits a l'exili en temps de Nadal. Joan Alavedra va escriure el poema *El pessebre*, que va musicar, a Prada, Pau Casals. I Julià Gual, pel Nadal de 1945, quan ja en portaven set a l'exili, va escriure el sonet següent, que transcrivim literalment:

SET NADALS

Mentre la pàtria mor amb les cadenes
de martiris terribles, inhumans,
Set Nadals a l'exil, punxen les venes
fins a l'esperit de tots els Catalans.

Set Nadals, que hem alçat la copa amarga,
per beure gota a gota tot el fel:
Set Nadals que han estat una nit llarga,
seguint la via sense cap estel...

Hem fet tota una ruta de tenebra
però hem guardat, a sota la palpebra,
la claror d'una fe d'eternitat.

I en el tombant d'aquesta nit de glòria,
un àngel duu la rosa de Victòria
i l'alba d'una nova Llibertat!
(Gual 2018: 191)

L'any següent, arran del 70è aniversari de Pau Casals, Gual li dedica aquest altre sonet, marcat també per l'exili i per l'esperança.

L'ESTEL DE L'ESPERANÇA
A Pau Casals, pel 70è aniversari

Per la nit tenebrosa de l'exili
tots els camins són un llevat de fel:
la mà damunt del cor, mena el navili
cap al nord gloriós del nostre Estel!

La mà, segura, ha desplegat la vela,
pressentint la vinguda del nou jorn:
amb llàgrimes de sang hem fet l'estela
per no oblidar la ruta del retorn.

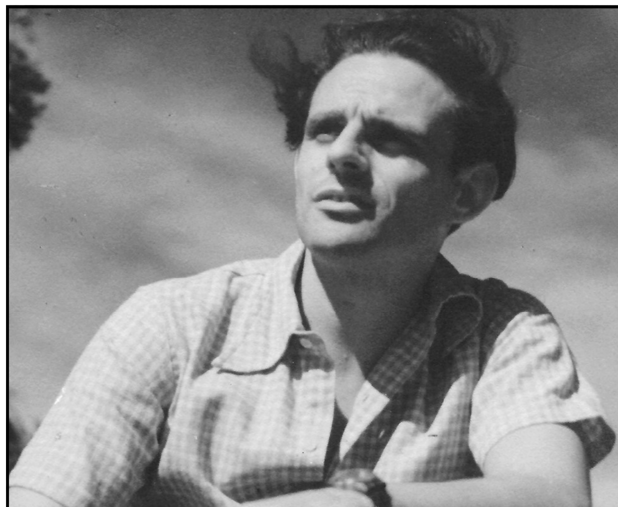
L'Estel és lluny! Molt lluny! Però ens il·lumina
i a davant nostre, flamejant, camina,
omplint de llum la immensitat del cel.

Per l'alba que vindrà amb la deslliurança,
comença la cançó de l'Esperança
amb la màgica veu d'un violoncel!
(Gual 2018: 220)

Julià Gual va continuar la seva activitat a favor de la cultura catalana fins a la mort. Va participar, i va ser guardonat, en totes les edicions dels Jocs Florals a l'exili. Amb la seva muller, va crear l'emissió radiofònica *Aires del Canigó* a Perpinyà i va fundar l'Esbart Dansaire del Rosselló. Va comprar una llibreria a Perpinyà, davant de la qual va tenir un accident que li va provocar la mort. No havia fet ni seixanta anys.

JOSEP PUNSOLA

I així com Gual no va tornar, el poeta Josep Punsola i Vallespí (Mataró 19/08/1913 - 10/05/1949) sí que va poder abandonar el camp de concentració occità de Sètfonts, al departament de Tarn i Garona, per tornar a Mataró, a casa seva. Punsola, que havia fet la guerra amb l'exèrcit republicà, que havia estat a la batalla de Terol, a la qual va dedicar un poema («Terol»), l'11 de febrer de 1939 passa la ratlla i va al camp de concentració de Prats de Molló i, pel maig, al de Sètfonts. Les cartes que hi escriu,[3] amb un canvi de llengua significatiu (les dels camps de concentració són en castellà), palesen unes enormes ganes de tornar a casa amb els seus, al preu que sigui. I, efectivament,

Josep Punsola i Vallespí.
MASMM. Fons Jordi Arenas.

a final de setembre de 1939 arriba a Mataró i reprèn la seva vida: prepara el casament amb l'amor de la seva vida, Arcàdia Mitjans; treballa, participa en les tertúlies (Punsola va ser una peça clau de la vida cultural i associativa mataronina: és un membre actiu de la tertúlia de can Joan Mas Conchello, de la de la barberia del músic Tutó, de la de la botiga de Martí Fité, etc.) i, sobretot, escriu, que és la seva «pasión favorita: la composición», com confessa a Arcàdia a la carta datada el 25 de setembre de 1939. Però aquest retorn a la vida «normal» no comporta de cap manera l'abandó dels seus ideals.

El poema «Primavera letal», que va romandre inèdit fins que es va celebrar l'Any Punsola, arran del centenari del naixement del poeta, deixa molt clar quina és la seva lluita, quins són els seus ideals, quin és el seu patir i quin és el seu país.

PRIMAVERA LETAL

Molta llum, moltes flors, moltes cançons.
Talment com totes, aquesta primavera:
tebis alens en el vidre dels balcons,
i alè tebi en la noia, al seu darrere.

Diries talment que, enganyada, Catalunya
ha retrobat les Primaveres Immortals;
diries que Ella oblida, i que s'allunya
de Primaveres de Sang dels seus penyals.

En l'ampla claror que proclama esplendidesa,
m'hi trobo sol, ben sol, i molt petit...
M'eixorda la remor de la rialla encesa
que ens envien els llorers de l'infinit!

Ahir que el blanc herald es pregonava
amb visions d'ametller dalt dels turons,
en l'home que, confiat, s'hi abandonava,
s'adormia la passió de les passions.

Jo hauria volgut que les flors emblanquinades
que posaven el seu opi dintre els cors,
fossin símbol d'il·lusions esbojarrades,
que naixien quan callaven nostres morts.

Però això no fou... I s'evitaven
més ones d'ametllers dalt dels turons,
i els homes que dormien somniaven
molta llum, moltes flors, moltes cançons.

I avui que primavera s'ha espargit,
i s'il·lumina, riu, i juga tot l'extern,
em fa por que aquestes flors gravin oblit,
em fa por que tant d'oblit es faci etern.

Voldria molta llum, però que ens fes veure.
Voldria moltes flors, però flors de dol.
No voldria que lo bell ens fes distreure.
Voldria en el voler, no ésser-hi sol.

Voldria austeritat, i no alegria.
Un xic trist tothom, però ben serè;
apurant amb odi l'amargor de cada dia,
i quan l'hora sigui, castigar; perquè,

tanta llum, tantes flors, tantes cançons,
i no és com totes aquesta primavera:
la terra nostra té reixes i presons,
i molta gent que sofreix, al seu darrere.

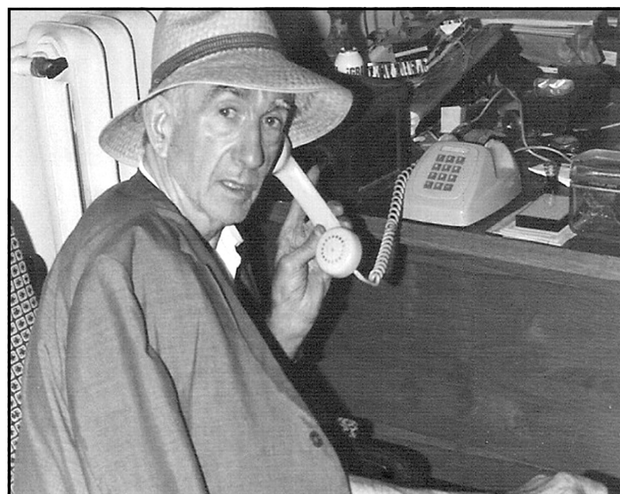
I no és humà, ni és nostre anar sentint,
amb joia, nostra sang dins de les venes,
quan tanta sang germana es va marcint
escortada de martiris i cadenes.

Ja arribarà la nostra hora, la de viure,
la de càntics i músiques triomfals...
Ara, a fer, de terra nostra, terra lliure!
A conquerir les Primaveres Immortals!
(Punsola 2013: 99-100)

Datat el 8 de març de 1940, Punsola hi descriu la primera primavera que viu a la Catalunya de la postguerra. I, malgrat la ràbia manifesta per la presó i la injustícia dels qui pateixen, el poeta hi expressa l'esperança de la llibertat.

ESTEVE ALBERT

Esteve Albert i Corp (Dosrius 4/2/1914 - Andorra la Vella 10/10/1995) és un personatge difícil de classificar. Catòlic i catalanista, abans de la guerra estava afiliat a Nosaltres Sols! i al Cercle Catòlic d'Obrers. Durant la guerra, va passar la frontera diverses vegades clandestinament per ajudar persones a fugir de la persecució. Just acabada la guerra, va ser empresonat a Ondarreta, on va escriure el següent romanç:

Esteve Albert i Corp, al domicili de Jesús Prujà.
Foto: Jesús M. Prujà.

ROMANÇ

Duré dins mi, per la vida,
les reixes de la presó.
Només acostant les celles,
les veuré contraclaror.

Ones de la mar cantàbrica,
quan em costarà dormir,
sentiré com si a l'oïda
hi tingués un corn marí!

Ones de la mar cantàbrica,
que heu estat l'únic conhort,
de les meves nits d'insomni,
d'abatiment i d'enyor!

Ni que triomfi en la vida,
sereu, dintre mi, un conjur
reixes aniquiladores,
ones que tusteu el mur.

Del cel, no en veig les estrelles
—ni de dies, gens d'atzur—.
I de l'amor i la Pàtria
ni un reflex d'estel pur.
(Albert s/d: 65)

El consell de guerra a què va ser sotmès l'any 1939 l'ha detallat Joan Giménez i Blasco en el llibre *Mataró 1936-1945, de la revolució a la repressió* (2019). Durant la postguerra, fou un membre actiu de la resistència catalanista.

El seu biògraf, Xavier Garcia i Pujades, en diu:

> Poeta, historiador, dramaturg, folklorista, investigador de les arrels tribals dels pobles, naturista naturalista (ecologista abans del mot) i inventor dels pessebres vivents, des que, a partir del 1955, es refugià a Andorra, després de quinze anys que la policia franquista li seguís les traces. La vida d'Albert era definida pel seu gran amic mataroní, el catedràtic Antoni Comas, com «una biografia al·lucinant al servei de Catalunya». [...] Jo el veia com el penúltim franciscà. (Garcia 2014)

Rebel, inconformista, al final de la seva vida confessava a Josep M. Espinàs —en una entrevista a TV3— que «sempre he anat fugint», que «no vull fer l'apologia de re» i que «el que val més del món és no ser esclau ni del rellotge». Per això, tip de la persecució política, s'establí a Andorra.

Personatge singular, tothom coincideix a descriure'l com a excèntric, ocurrent, autodidacte, polifacètic, amb totes les virtuts i defectes d'un geni. Jesús Prujà el recorda com «un vitalista, xuclat, amb una mirada fascinadora, quasi hipnòtica, nerviós, de parla segura i afirmacions concretes i determinants» (Prujà 1996: 16). Polièdric, excepcional, engrescador..., sens dubte, un seductor, a qui plaïa el qualificatiu de «boig», com confessava a Espinàs. La filosofia d'aquest maresmenc extraordinari, que hauria volgut ser pagès, però que de fet va exercir tots els oficis rurals, i que també tingué una inquietud cultural fora de mida, es podria resumir en aquesta frase seva: «Si això està fotut, mirem d'arreglar-ho una mica.»

El bellíssim poema següent, d'un cert franciscanisme (d'acord amb Garcia i Pujades), sembla descriure el retorn del poeta a la llar pairal, al poble, després de la maltempsada. Enmig de la destrucció material, el cor de les persones, dels germans, roman genuïnament inalterable:

SENYOR, TORNO DELS CONFINS

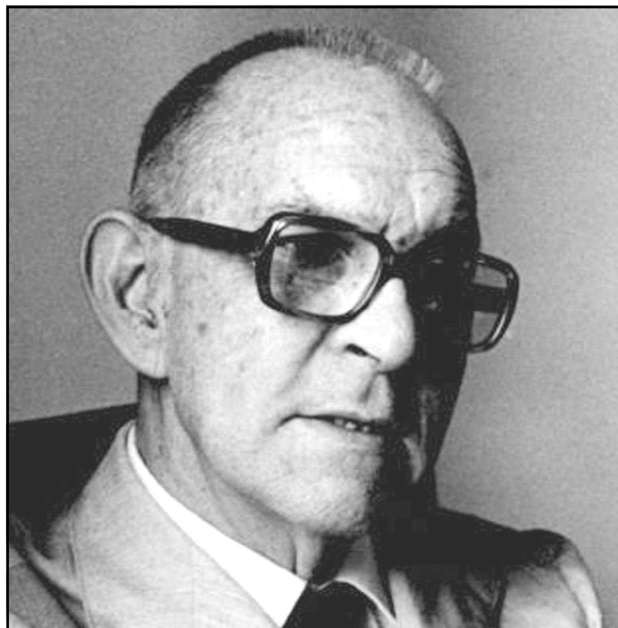
Senyor, torno dels confins,
del tràfec i de la brega.
Retorneu-me els vells camins,
deu-me l'amor de les pedres,
l'ombra dels arbres antics,
la flaire de la bruguera,
el goig del rústec llindar
sense clau ni barralleva,
les cabanes dels germans
per a tots, a tothora obertes.

Les velles bigues de pi
es podreixen per l'albeca
i el riquer s'obre camí
en la taula de noguera;
però el cor dels meus germans
té la bondat de la teia!

(Albert 2014: 27)

SALVADOR ESPRIU

Força diferent és el cas de Salvador Espriu i Castelló (Santa Coloma de Farners 10/07/1913 - Barcelona 22/02/1985). Espriu no va marxar mai. El 19 de juliol de 1936 la casa familiar del bisbe Català, al carrer de la Perera d'Arenys de Mar, va ser assaltada; l'oratori, destruït, i la biblioteca familiar, cremada. El pare del poeta, Francesc Espriu i Torres, a causa del disgust, va patir un atac del qual ja no es va recuperar mai. Salvador Espriu va ser mobilitzat. Pertanyia a la columna «Macià-Companys» i hi feia serveis com ara classes als aspirants a oficial o tasques d'arxiu. No va anar mai al front. Però la guerra va marcar la seva vida i la seva trajectòria per sempre més.

Salvador Espriu i Castelló.
Font: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC).

A començament de març de 1939, Espriu escriu *Antígona*, una recreació del mite clàssic absolutament vinculada amb la Guerra Civil. Els dos germans d'Antígona representen els dos bàndols (nacionals i republicans) que lluiten pel poder i que només aconsegueixen la destrucció de tothom.

Espriu es considerava una víctima més de la Guerra Civil. El llibre *Les hores* consta de tres parts. La primera part duu l'epígraf «Recordant B. Rosselló-Pòrcel (5-I-1938)»; la segona, «Recordant sempre la meva mare (7-VIII-1950)», i la tercera, «Recordant allunyadament Salom (18-VII-1936)». El poeta mallorquí Bartomeu Rosselló-Pòrcel, company d'estudis i gran amic d'Espriu, va morir el 5 de gener de 1938. La mare del poeta, Escolàstica Castelló i Molas, va morir el 7 d'agost de 1950. Sembla que d'aquí es dedueix que Salom de Sinera, l'alter ego del poeta, va morir el 18 de juliol de 1936. D'alguna manera, la vida que havia de viure Espriu es va estroncar, va desaparèixer. Llicenciat en Dret i en Història Antiga, Espriu havia de presentar-se a la convocatòria de setembre de 1936 per revalidar els estudis de Llengües

Clàssiques. El curs següent segurament hauria esdevingut professor universitari. Però la guerra li va esguerrar tots els plans. L'any 1939, amb una universitat de Barcelona que ja no es deia autònoma i que havia esborrat qualsevol rastre de catalanitat, amb molts dels seus professors (com Bosch-Gimpera) a l'exili, Espriu abandona les seves expectatives universitàries i es dedica a fer de passant de notari. I a escriure. I sempre en català.

La guerra civil va suposar per a ell, doncs, una catàstrofe, un enfonsament autèntic. Una salvatjada, amb responsabilitats compartides. Espriu volia una, fins a cert punt, impossible reconciliació, com deia a Baltasar Porcel l'any 1969:

> Fue el hundimiento total del mundo en que vivía yo, la guerra civil. Y vino después esta cosa que llenó los días, los años, desde el 1939 al 1950, como mínimo. Mi padre murió en 1940. Mi madre, en 1950. Esos años afectaron decisivamente mi tabla de valores. Durante la guerra personalmente no sufrí nada, psíquicamente, sí. Y no estaba ni con los unos ni con los otros. Deseaba una reconciliación... Todo esto, guerra y postguerra, ha pesado sobre mi obra literaria. Si en algo he creído, incluso de una forma biológica, es en nuestra manera de ser y en su vehículo, la lengua catalana. Bien: esto parecía a punto de desaparecer. Estuvimos muy cerca de ello, muy cerca. Yo lo vi destrozado, ya... Quedé espantado, literalmente espantado. (Espriu 2003: 61)

Aquest espant per la pèrdua de la llengua catalana es fa palès a *Primera història d'Esther*, una mena de testament de la llengua, on fa servir una «pedregada de tirosos vocables que l'autor ens ha etzibat amb mandrons d'una parla moribunda, ja quasi inintel·ligible per a molts de nosaltres», com diu el personatge de l'Altíssim (Espriu 2013b: 109). És aquest mateix personatge, que, en el magnífic monòleg final, demana:

> Atorgueu-vos sense defallences, ara i en créixer, de grans i de vells, una almoina recíproca de perdó i tolerància. Eviteu el màxim crim, el pecat de la guerra entre germans. Penseu que el mirall de la veritat s'esmicolà a l'origen en fragments petitíssims, i cada un dels trossos recull tanmateix una engruna d'autèntica llum. (Espriu 2013b: 136)

Qualsevol poema de *La pell de brau* ens podria servir per acostar-nos als desitjos i a les exhortacions del poeta de Sinera. Per exemple, el conegut poema XLVI:

A vegades és necessari i forçós
que un home mori per un poble,
però mai no ha de morir tot un poble
per un home sol:
recorda sempre això, Sepharad.
Fes que siguin segurs els ponts del diàleg
i mira de comprendre i estimar
les raons i les parles diverses dels teus fills.
Que la pluja caigui a poc a poc en els sembrats
i l'aire passi com una estesa mà
suau i molt benigna damunt els amples camps.
Que Sepharad visqui eternament
en l'ordre i en la pau, en el treball,
en la difícil i merescuda
llibertat.

(Espriu 2013a: 371-372)

«Indesinenter» és un adverbi llatí que es podria traduir per 'sense parar', 'incessantment'. Però és també el títol d'un poema que mostra l'actitud del poble català durant el franquisme. Va ser musicat per Raimon. Espriu fa servir la metàfora d'un gos servil i mesell, que s'ajup, oblidat de qui és, a llepar la mà que el lliga. El poema expressa alhora l'esperança que «el vell vençut» es rebel·li i esdevingui altre cop aquest «únic senyor» que no hauria hagut de deixar de ser mai.

El poema, datat el 21 de gener de 1967, està signat «a la manera de Salom de Sinera».

INDESINENTER

Homenatge al Dr. Jordi Rubió

Nosaltres sabíem
d'un únic senyor
i vèiem com
esdevenia
gos.
Envilit pel ventre,
per l'afalac al ventre,
per la por,
s'ajup sota el fuet
amb foll oblit
de la raó
que té.
Arnat, menjat
de plagues,
aquest trist
número de baratilli,
saldo al circ
de la mort,
sense parar llepava
l'aspra mà
que l'ha fermat
des de tant temps
al fang.
Li hauria estat
senzill de fer
del seu silenci mur
impenetrable, altíssim:
va triar
la gran vergonya mansa
dels lladrucs.
Mai no hem pogut,
però, desesperar
del vell vençut

i elevem en la nit
un cant a crits,
car les paraules vessen
de sentit.
L'aigua, la terra,
l'aire, el foc
són seus,
si s'arrisca d'un cop
a ser qui és.
Caldrà que digui
de seguida prou,
que vulgui ara
caminar de nou,
alçat, sense repòs,S
per sempre més
home salvat en poble,
contra el vent.
Salvat en poble,
ja l'amo de tot,
no gos mesell,
sinó l'únic senyor.

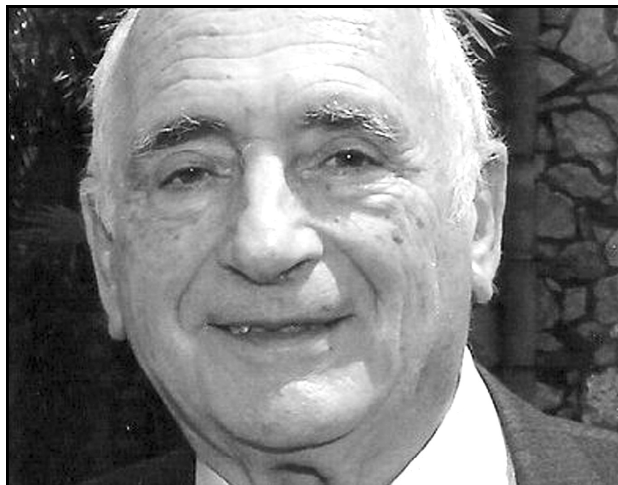
A la manera de Salom de Sinera.
(Espriu 2013a: 139-141)

ALBERT PERA

Si amb Montserrat Julió, una nena quan va acabar la guerra, iniciavàvem aquest estudi, acabarem amb el testimoni d'autors que també eren nens quan va acabar el conflicte bèl·lic. A diferència d'ella, però, van romandre a Mataró.

Albert Pera i Segura (Mataró 2/3/1929 - 5/6/2019) va restar a Mataró amb la seva família i va viure la postguerra endinsant-se en ambients catalanistes, culturals i, per tant, més o menys clandestins. Poeta, mestre de català, llibreter..., va viure una vida discreta al servei de la llengua i la cultura catalanes. Com a poeta, la seva obra va ser altament reconeguda en mil i un certàmens literaris. L'any 2019 es va poder descobrir un Albert Pera narrador, amb la publicació del llibre *Mar de fons*, de Voliana edicions. Va ser un dels primers mestres de català de Mataró. Deixeble de Frederic Larreula, a Òmnium Cultural hi va fer, a més d'alumne i de professor, de corrector, de jurat de premis literaris i d'impulsor de l'Esbart de Poesia, va formar part de la junta... Va ser una persona imprescindible en totes les iniciatives literàries i culturals de la ciutat. La seva sensibilitat i el seu compromís cívic el van portar a col·laborar en projectes tant cristians com catalanistes.

Albert Pera va escriure una sèrie de sonets (en decasíl·labs) titulats «Camins de sang. Vides immolades»[4] dedicats a vint-i-una personalitats d'aquest país que van perdre la vida pels seus ideals i per la llibertat. Des d'Indíbil i Mandoni fins a Salvador Puig Antich, passant per Guifré el Pilós, el general Moragues o Carles Rahola. El dedicat a Joan Peiró i Belis (Sants 18/02/1887 - Paterna 24/07/1942), tan arrelat a Mataró, és un sonet de rima consonant encadenada.

Albert Pera i Segura. Font: Setmanari *Capgròs*.

JOAN PEIRÓ I BELIS
† 1942 a Paterna als 55 anys

Obrer senzill ascendit a ministre,
d'humanisme i cultura ben fornit,
debel·lador del terror més sinistre,
restablidor d'un ordre pervertit.
Fundador d'eficaç cooperativa
del Forn del Vidre feta a Mataró,
on l'obrer no és esclau i manté viva
del treball just i honrat la il·lusió.
L'èxode dels vençuts el duu a l'exili,
alemanys vencedors l'han descobert,
vil extradició fa que es perfili
la infausta fi d'un sacrifici cert.
Davant la llum de la mar de llevant
cau un heroi en dignitat gegant.[5]

ANTONI COMAS

Antoni Comas i Pujol (Mataró 3/1/1931 - Barcelona 24/03/1981), fill d'una família treballadora profundament catòlica, va ser l'únic dels cinc germans (potser perquè era el més petit) que va poder fer carrera universitària. L'any 1949 es matricula a la Universitat de Barcelona per estudiar-hi Dret i Filosofia i Lletres. Es decanta finalment per les Lletres, i el 1956 es doctora amb una tesi sobre Ramon Vidal de Besalú. Tenia només vint-i-cinc anys. Quan estudiava, va ser un dels fundadors de la prestigiosa revista universitària clandestina *Curial*, escrita íntegrament en català i

dedicada sobretot a la literatura. L'any 1965 guanyà la primera càtedra de Llengua i Literatura Catalanes, creada a Barcelona durant el franquisme, i esdevingué, doncs, el successor de Pompeu Fabra, que tingué una càtedra de Llengua Catalana durant la Segona República. Professor universitari i crític literari, és autor d'una obra sòlida i ingent, interrompuda abans d'hora a causa de la seva prematura mort. En podríem destacar el volum IV de la *Història de la literatura catalana* (una *Història* iniciada per Martí de Riquer, seguida per Antoni Comas i completada sota la direcció de Joaquim Molas), *Les excel·lències de la llengua catalana*, *Assaigs sobre literatura catalana*, *Antologia de la Literatura Catalana* o *Estudis de literatura catalana: segles XVI-XVIII*, època, aquesta última, en la qual s'especialitzà, tot i que tractà també altres autors i altres temps, des del trobador Ramon Vidal de Besalú, ja citat, fins a Joan Alcover, a qui dedicà el volum *Joan Alcover (Aproximació a l'home, al seu procés i a la seva obra)*.

Establert a Barcelona, el lligam amb Mataró, però, no el va abandonar mai. Per exemple, és a bastament conegut que va ser una de les persones que van fer possible les tertúlies del Racó (que, tanmateix, es va dir el Racó d'en Punsola, perquè el poeta va morir just després d'iniciat el projecte). Fundat i animat sobretot per Lluís Terricabres (Terri), però també per Joaquim Casas-Busquets, Esteve Albert o el mateix Punsola, els intel·lectuals de prestigi del país hi conferenciaven a canvi, simplement, d'un plat de peus de porc de cal Blinco. Dissabte rere dissabte, durant trenta anys, van anar passant pel Racó personalitats tan significatives com Josep M. Ainaud de Lasarte, Joaquim Amat-Piniella, Antoni M. Badia i Margarit, Paco Candel, Maria Aurèlia Capmany, Joan Fuster, J. V. Foix, Carles Riba, Tísner, Joan Triadú, Josep Trueta, Jaume Vicens-Vives..., entre molts d'altres. No s'escapa que va ser sobretot la mà de Comas que ho va fer possible.

La seva ciutat, colpida per la mort sobtada i prematura de Comas, li agraí la feina feta posant el seu nom a un carrer (la Ronda Antoni Comas, l'abril de 1981), a un agrupament escolta (el mateix any) i a la segona biblioteca pública de Mataró (el 3 de febrer de 2013), així com el nomenà Mataroní Il·lustre. El seu retrat, pintat per Eduard Novellas, figura a la galeria de Mataronins Il·lustres del consistori mataroní des del 24 de març de 2011, dia del 30è aniversari de la seva mort. El text següent, datat «la Diada de Sant Esteve de 1975», forma part d'unes notes autobiogràfiques, que potser s'haurien convertit en unes memòries més endavant.

Antoni Comas. Arxiu familiar.

Arribaren els dies finals de la guerra, amb més fam que mai, amb l'espectacle dantesc de l'èxode. Jo acabava de fer vuit anys i no entenia, aleshores, per què fugia tota aquella gent. Se sentien canonades de lluny; passaven i tornaven a passar avions que no sabíem de quin bàndol eren; des de Mataró es veié, durant dies, cap a la banda de Barcelona, una columna de fum negre que hom deia que eren dipòsits de combustible que estaven cremant. Les autoritats de Mataró havien fugit. Foren uns dies com aturats, com d'una estranya expectació, trencada, només, potser, per l'assalt al magatzem de queviures del carrer Sant Isidor.

El migdia del dia 27 de gener de 1939 arribà la notícia que els nacionals havien arribat a Vilassar. Semblava que, de moment, l'objectiu Mataró no era immediat. Temien potser una resistència o un contraatac, com el que es produí dies després més enllà de la ciutat. Fou aleshores quan l'Anton bacallaner agafà la moto i s'arribà fins a Vilassar a dir als nacionals que fessin el favor d'entrar a Mataró, que Mataró era una ciutat abandonada.

La Pepa i jo havíem sortit havent dinat a veure què passava. Quan fórem a la Riera va córrer la veu que entraven els nacionals. Vàrem pujar a can Palau i, des del balcó, vàrem presenciar l'esdeveniment històric de l'ocupació de Mataró per les tropes franquistes. Eren les cinc de la tarda. Tot plegat, una columna motoritzada, un parell de camions amb soldats i —em sembla— quatre tancs. Recordo molt bé que uns oficials motoristes entraren a l'Ajuntament i que un altre parà la moto on avui és can Bonany —davant per davant de can Palau— i, enfilant-se per la reixa de la finestra, arrencà el cartell del Socors Roig que hi havia al balcó. [...]

És clar, enyoro un Mataró irrecuperable. El Mataró de la vera fesomia de la Rambla amb el portal del pati i de l'edifici del col·legi de Santa Anna —tal com era. Un Mataró sense cotxes ni

autobusos, però sí amb el tramvia. Un Mataró abastable, amb límits precisos, en el qual els carrers s'acabaven i la ciutat s'obria cap als dolços i suaus paisatges de Mata o de Cirera, d'Argentona, de Llavaneres o de Vilassar, amb el mar —sempre tan blau i com vetllant-lo— al capdavall. El Mataró de l'ofici de les Santes, de la Fira, de la processó de Corpus, de les quaranta hores, dels viàtics solemnes —«el combregar»—, dels enterraments en cotxes de cavalls [...].

El més curiós i sorprenent és que quan em revé el record de Mataró és sempre la imatge càlida d'una ciutat irisada de sol i de llum blava. És cert que una diada de tal o tal any va fer un aiguat que s'ho va endur tot, però per recordar això ja haig de fer un esforç de memòria. La visió, quan em ve espontàniament, és sempre dolça, amarada de claror, com si mai no l'hagués tocat l'ombra d'un núvol.

Permeteu-me [...] [que] gosi evocar el Mataró de la meva infantesa i adolescència, que finí amb la dècada dels quaranta —precisament quan començà a convertir-se en una ciutat diferent, tant pel que fa a l'urbanisme, com a la manera de viure, els costums i les tradicions. Un Mataró que de ben segur molts ja no coneixen i que els és del tot inimaginable i irreconstruïble. Un Mataró on, malgrat tot, hi tocava sempre el sol. (Comas 2006: 28-37)

A TALL DE CLOENDA

Els bombardeigs, el front, la fam, l'exili, la repressió, la clandestinitat... La lluita resistent no només per sobreviure sinó per mantenir la llengua i la cultura catalanes és una de les característiques compartides per tots els personatges anteriors, que no són sinó una petita mostra dels molts autors, dels molts textos que aquesta dramàtica experiència havia de motivar.

Els supervivents de la maltempsada sovint no en volien ni parlar. Tots coneixem algú que va saber que el seu pare o el seu avi havia desaparesgut per la guerra o havia estat en un camp de concentració molt de temps després dels fets. El silenci dels vençuts estava assumit i fins propiciat també per ells mateixos. Però molts escrivien, des de la llibertat de l'exili o en la soledat de la llar. I els seus textos potser s'han publicat més tard, en la vellesa o, fins i tot, pòstumament.

El poema de Josep Carner del qual prové el títol del nostre estudi il·lustra potser l'actitud vital dels qui se sentien víctimes, supervivents d'una catàstrofe que no s'hauria hagut de produir mai:

SI EM VAGA...

Viuré, si em vaga encar de viure,
supervivent d'un cant remot.

Viuré amb la cella corrugada
contra les ires, contra el llot.

Viuré dreçant-me com un jutge,
només mirant, sense dir mot,

com la paret en el seu sòtol,
com una pedra en el seu clot.

(Carner 1992: 1212)

Vuitanta anys després del «màxim crim: el pecat de la guerra entre germans», encara com a humanitat no som capaços d'evitar-lo, ni tan sols sabem atorgar-nos «sense defallences, ara i en créixer, de grans i de vells, una almoina recíproca de perdó i tolerància». Tant de bo que, malgrat tot, siguem capaços de recordar que a la nostra ciutat, al nostre país, encara hi toca (tot i que potser no pas sempre) el sol.

M. Roser Trilla i Prujà[6]

NOTES

1.- «El silenci que han fet planar per damunt dels catalans, dels republicans, dels vençuts de la guerra, m'ha semblat, tot sovint, que era un silenci que volien fer planar per damunt dels meus i de mi mateixa. Veia que si no retornàvem la paraula als qui l'havien de tenir quan els pertocava, nosaltres no la tindríem mai en la seva totalitat. Però hi ha silencis que són més feixucs que d'altres. Si damunt de la nostra guerra civil hi ha hagut una boira fictícia però densa, hi ha aspectes del nostre passat recent que semblen haver estat engolits per l'absurd, pel no-res. Aquest és el cas dels catalans antifeixistes que patiren la deportació als camps nazis» (Roig 1980: 11).

2.- Un d'aquests objectes era un marc enorme amb una foto de la Montserrat de petita, que va conservar tota la vida, i que mostra, encara sorpresa, en el capítol «Records d'una noia a França», dins la web:
http://www.memoro.org/esca/percorso_dett.php?ID=%28188%29.

3.- Algun dia s'hauran de publicar les cartes de guerra de Josep Punsola. Es tracta de 79 cartes escrites entre el 2 d'octubre de 1937 i el 25 de setembre de 1939. Van adreçades sobretot a la seva promesa, Arcàdia Mitjans (64 cartes), als seus pares (6 cartes) i al seu amic i futur cunyat Vicenç Arís (8 cartes), a més d'un full d'una carta incompleta, en el fragment conservat de la qual no consta cap destinatari.

4.- Aviat es publicarà, sota el patrocini del Club d'Opinió Jaume Llavina (del qual Albert Pera era membre) i d'Òmnium Cultural (entitat amb la qual, com ha estat dit, va col·laborar estretament des de la seva fundació fins a la seva mort), un llibre amb poemes inèdits, que contindrà una biografia feta per la seva filla, la poeta i traductora Marta Pera i Cucurell.

5.- Aquest poema, inèdit, forma part del recull pendent de publicació.

6.- Agraeixo a Anna Comas i Valls, Mercè Comas i Lamarca, Lluís Josep Comerón, Antoni Pou, Jesús M. Prujà, Manel Punsola, Josep Puig i Pla i Llorenç Soldevila la informació o les fotografies que m'han fet arribar per a aquest article.

BIBLIOGRAFIA

ALBERT (s/d): Esteve Albert i Corp, *Obra poètica*, introducció i notes de Manuel Anglada i Ferran. Andorra la Vella: Ed. Andorra.

ALBERT (2014): Esteve Albert i Corp, *Camins de poesia*. Argentona: Voliana.

BAGUÉ (2019): Gerard Bagué, entrevista a Remei Oliva, *Ara*, 07/03/2019.

BERTRAN (1997): Teresa Bertran, «Fragments d'una semblança», *Quaderns d'Estudis Arenyencs*, 5, p. 22-25

CAMPILLO (2010): Maria Campillo (ed.), *Allez! Allez!*. Barcelona: L'Avenç.

CARNER (1992): Josep Carner, *Poesia*, a cura de Jaume Coll. Barcelona: Quaderns Crema.

COMAS (2006): Antoni Comas i Pujol, «Notes autobiogràfiques», dins *Ara que fa vint-i-cinc anys.* Mataró: Altafulla.

COMAS (2007): Anna Comas, «Pompeu Fabra: les seves relacions amb Mataró», dins *XXIII Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró: Museu Arxiu de Santa Maria, p. 101-110.

CUYÀS (2015): Manuel Cuyàs i Gibert, «La Julió», *El Punt Avui*, 01/05/2015.

ESPINÀS (1992): Josep M. Espinàs, entrevista a Esteve Albert, dins *Personal i intransferible*, TV3. En línia: https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/programa/Esteve-Albert-i-Corp/video/2994870/.

ESPRIU (2003): Salvador Espriu, *La roda del temps. Una antologia dialogada*, a cura de Rosa Delor. Barcelona: Cercle de Lectors.

ESPRIU (2013a): Salvador Espriu, *Poesia*. Barcelona: laButxaca.

ESPRIU (2013b): Salvador Espriu, *Teatre*. Barcelona: laButxaca.

FERRAN DE POL (2009): Lluís Ferran de Pol, *Un de tants*. Barcelona, Club Editor.

FOIX (1949): J. V. Foix, *Les irreals omegues*. Barcelona: L'Amic de les Arts.

GARCIA (2014): Xavier Garcia i Pujades, «Cent anys d'Esteve Albert», *El Punt Avui*, 13/01/2014.

GIMÉNEZ (2019): Joan Giménez i Blasco, *Mataró 1936-1945, de la revolució a la repressió.* Mataró: Fundació Iluro.

GUAL (1979): Julià Gual, «Mestre Fabra a Prada», Prada: *Terra Nostra*, n. 33.

GUAL (2018): Ramon Gual (ed.), *Pompeu Fabra a Prada. El seu exili en terra catalana entre família i amics (1939-1948)*. Prada: Terra Nostra.

JULIÓ (2003): Montserrat Julió, *Vida endins. Crònica d'un exili a Xile*. Barcelona: Viena edicions.

MENGUAL (1992, juny): Carles Mengual, «Lluís Ferran de Pol, centaure i cavaller», *Serra d'Or*, 390, p. 19-23.

MONTELLÀ (2016): Assumpta Montellà i Carlos, *La maternitat d'Elna*. Barcelona: Ara Llibres.

PRUJÀ (1996): Jesús Prujà, «L'Esteve Albert que jo vaig conèixer», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 56, p. 16-18.

PUIG I PLA (2010): Josep Puig i Pla, «Julià Gual (1905-1964), periodista i escriptor de combat». *Gazeta*, 2, p. 85-89.

PUNSOLA (2013): Josep Punsola i Vallespí, *Calidoscopi. No fa tanta por la mort*. Mataró: Llibres a Mida.

ROIG (1980): Montserrat Roig, *Els catalans als camps nazis*. Barcelona: Edicions 62.

BIBLIOGRAFIA WEB

https://www.andorradifusio.ad/media/esteve-albert-creador-de-somnis
https://www.escriptors.cat
http://www.memoro.org

FONS NAVILIERA MIR

Al Museu Arxiu de Santa Maria es conserva una important documentació relativa a la naviliera Nicolau Mir i Companyia, una societat activa de la segona meitat del segle XIX. Es tracta d'un fons de sis capses d'arxiu convencionals, d'uns 0,60 metres lineals, que va ingressar l'any 2018 per donació de Lluís Adan i Ferrer.

Nicolau Mir i Julià (1839-1911) i el seu germà Llorenç (nascut c. 1849), naturals de Vilassar de Mar, són hereus d'una antiga nissaga marinera de pilots, gent de mar com el seu pare Llorenç Mir Borotau (1804-1863), el seu avi Pere Mir Català (1777-1842) i el seu besavi Jaume Mir Vehil (1739-1795).

Els germans Mir van començar la seva activitat com a pilots de la carrera d'Amèrica i van aconseguir formar una flota naviliera pròpia. L'any 1901 consta que tenien en propietat la corbeta *Juanita*, de 440 tones; el bergantí goleta *Alfredo*, de 323 tones; el bergantí goleta *Lorenzo*, de 301 tones; la corbeta *Lorenzo*, de 444 tones; la corbeta *Sebastiana*, de 652 tones, i la corbeta *Jaime Mir*, de 438 tones. En diverses èpoques consten també altres vaixells: *Ataulfo*, *Pisogas*, *Mario*, *Vilasar I*, *Vilasar II*, el bergantí goleta *Tres Marías* i el bergantí *Delicia*.

EL PRESIDENTE Y VOCALES
QUE COMPONEN LA JUNTA MUNICIPAL DE SANIDAD DE ESTA POBLACION DE TORRE-VIEJA.

Certificamos: Que por la Divina Misericordia, esta Poblacion y sus vecinos estàn libres de todo contagio pestilente, y corriente su comercio; guardàndose de donde se tiene noticia le hay conforme à órdenes superiores. Y de pedimento del Patron Migl. Sorolla que lo es de su Laud Capl. nombrado Sn. Josef que se halla surto y anclado en la Rada de està Poblacion, donde fué admitido à plática y comercio, y ahora dice hace viage para Valencia con cinco personas de tripulacion, incluso dicho Patron Damos la presente, firmada de nuestro Secretario, en Torre-vieja à los diez y nueve dias del mes de Junio del año de mil ochocientos quince.

Sebastian Meseguer
Srio.

Patent de sanitat, signat a Torrevieja el 19 de juny de 1815, del patró Miguel Sorolla que es dirigeix a València amb el seu vaixell San Josef. MASMM. Fons Naviliera Mir.

En la documentació, hi trobem els diaris de derrota d'un vaixell a les ordres de Nicolau Mir (1855-1856), d'un de desconegut (1857), del *Pisogas* (1868-1869) i del *Tres Marías* (1873-1875); comptes del bergantí *Pisogas* (1861-1869), del bergantí *Lorenzo* (1867-1872), de la pollancre goleta *Lorenzo* (1897-1898) i del bergantí goleta *Alfredo* (1872-1895). De Nicolás Mir y Compañía, el registre de beneficis (1878-1887), els inventaris (1885-1893) i el copiador de cartes (1885 i 1898). També cartes de Jaume Mir Borotau (1839-1854), patents de sanitat (1814-1861) i un nombrós conjunt de documentació diversa.

El quadern de comptabilitat de dotze viatges comercials del bergantí goleta *Alfredo* detalla de manera minuciosa els carregaments i els costos i beneficis de les persones que participen en el negoci, sota la direcció dels capitans Agustí Argimon, Llorenç Mir Julià, Arturo Mas Roig i Feliu Roig Borotau. Surten de Barcelona, i el final de tots els viatges és Montevideo, on arriben amb el bergantí carregat de vi. A la tornada, primer van a Cuba amb un carregament de carn salada, «tasajo» argentina, que descarreguen. Aleshores, cap a Nova Orleans, Charleston o Savannah, a carregar bales de cotó per a les fàbriques de Barcelona. En un dels viatges, porten de Cuba mil sacs de sucre i també de cafè.

De gran interès són els dos copiadors de correspondència comercial, dues mil pàgines apilades en paper bíblia. Els corresponsals i clients estan situats a moltes localitats: Granada, Sevilla, València, Madrid, Múrcia, Tarragona, Las Palmas, Buenos Aires, Puerto Rico, Santiago, l'Havana, Cienfuegos, Montevideo, Mayagüez, Guayaquil, Liverpool, Londres, París, Marsella, Gènova, Nova Orleans, etc.

El mes de maig de 1898, Nicolau Mir escriu: «Comprendemos perfectamente bien el retraimiento general y la perturbación que había de esperimentarse en esa ante el temor a la guerra con los Estados Unidos y que desgraciadamente ha estallado al fin con resultados hasta ahora muy desastrosos para nuestra pobre España cuya situación así política como económica no puede

ser ciertamente ya más triste y da mucho que pensar para el porvenir.» El mateix mes de maig, el bergantí *Lorenzo*, que anava de Buenos Aires a l'Havana amb carregament de «tasajo», «ha sido apresado en aguas de Haití por el crucero Norte Americano Montgomery».

Hi trobem els contractes i els pactes amb els mariners per fer els viatges, i la liquidació de salaris. Un document indica la càrrega per al ranxo de la tripulació: galeta, fesols, arròs, cigrons, peixopalo, carn de vaca, cafè, sucre, oli d'oliva, sal, fideus, carbó i seu. Un dels articles detalla que «la comida será al uso y costumbre de la navegación catalana, y no se dará vino ni licor alguno en todo el transcurso del viage». Un poema inclòs en un d'aquests viatges fa referència a sant Joan, el patró de Vilassar:

DÉCIMA

Con chubascos y viento firme
pasamos hoy tan grande día
son fiestas de San Juan
patrón de la nuestra villa.
Con tres rizos a las gabias
según el viento conpatía [sic]
y sin poder observar
llegamos al medio día.

CRONOLOGIA DE NICOLAU MIR I JULIÀ

1839 Neix a Vilassar de Mar.
1856 Tercer pilot del vaixell *Delícia.*
1866 Títol de capità.
1867 Compra el bergantí *Pisogas* amb el seu germà Llorenç.
1872 S'estableix a Barcelona.
1893 Vocal com a pilot de la Junta de la Marina Mercante.
1894 President de la secció de navegació de la Cambra de Comerç de Barcelona.
1900 Vocal de la junta del Banc de Barcelona.
1901 Membre de la junta directiva de la Asociación de Navieros i Liga Marítima de Barcelona.
1901 Regidor de l'Ajuntament de Barcelona.
1902 Membre de la junta d'administració de la Llotja de Mar.
1911 Un dels tres directors del Banc de Barcelona.
1911 Mor el 26 de novembre.

PATENTS DE SANITAT

Data	Lloc d'emissió	Capità de vaixell	Lloc de destinació
19/06/1815	Torrevieja (Alacant)	Miguel Sorolla	València
28/06/1815	Malta	Luis Maristany	Barcelona
29/08/1815	Mataró	Joseph Guardiola (És relació jurada.)	(Arriba de Gènova)
01/10/1815	Cádiz	Gaspar Mir	Mataró
08/04/1816	Sóller (Mallorca)	Jayme Sans	Mataró
29/09/1819	Eivissa	Juan B. Carceller	Mataró
09/08/1830	Castelló de la Plana	Fernando Gerónimo Sala	Mataró
18/11/1846	Barcelona	Jayme Mir	Nova Orleans (EUA)
21/09/1860	Alacant	Gerónimo Alsina	Mataró
05/10/1860	Barcelona	Sebastián Carrau	Mataró
10/06/1861	Mataró	Quirico Carrau	Benicarló
24/04/1866	La Nouvelle (França)	Mariano Mora	Mataró

CERTITICATS INDIVIDUALS DE SANITAT

Data	Lloc d'emissió	Persona	Lloc de destinació
03/06/1814	Maó	Jaime Mora	Canet de Mar
14/05/1816	Palma de Mallorca	Manuel Marc	Barcelona
01/08/1816	Maó	Teresa Campañar	Catalunya
07/12/1816	València	Jayme Puig	Mataró

FRANCESC COSTA OLLER

CAMBRA DE LA PROPIETAT URBANA
DE MATARÓ I EL MARESME

La Riera, 161, baixos
Tel. 93 798 50 57
Fax 93 798 35 90
08301 Mataró

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró

Carrer de Beata Maria, 3 - 08301 MATARÓ

Cerqueu dades sobre els vostres avantpassats?
Us agradaria reconstruir l'arbre genealògic de la família?

Al Museu Arxiu de Santa Maria tenim digitalitzats
tots els llibres sacramentals, consultables a la intranet.

VENIU AL MASMM: EL VOSTRE PASSAT, A L'ABAST

Horari de consulta:
Dijous i divendres, de 18 a 20:30 h.

Col·labora:

Ajuntament de Mataró

CULTURA MATARÓ

Amb el suport de:

FUNDACIÓ ILURO
MATARÓ

AMSEL
ASSESSORS

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana